

Amsterdam, maart 2011
In opdracht van Provincie Noord-Holland

Actualisatie regionale arbeids- marktcijfers en –prognoses 2011

t.b.v. Monitor Arbeidsmarkt en Onderwijs
Noord-Holland 2011

Arjan Heyma
Peter Risseeuw
Maikel Volkerink

seo economisch onderzoek



“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2011-05

ISBN 978-90-6733-594-2

Copyright © 2011 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen en dergelijke, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Management samenvatting	i
1 Achtergrond	1
1.1 Doelstelling.....	1
1.2 Economische situatie op korte en langere termijn	1
1.3 Opzet van de Monitor.....	2
2 De vraag naar arbeid	7
2.1 Banen.....	7
2.2 Productievolume en sectorstructuur	10
2.3 Ontwikkeling van het aantal banen	15
2.4 Conclusie.....	18
3 Het aanbod van arbeid	19
3.1 Bevolking	20
3.2 Beroepsbevolking en arbeidsmarktparticipatie.....	21
3.3 Werkenden.....	26
3.4 Vervangingsvraag	28
3.5 Conclusie.....	29
4 Knelpunten op de arbeidsmarkt	31
4.1 Arbeidsvraag versus arbeidsaanbod	31
4.2 Werkloosheid	33
4.3 Vacatures.....	37
4.4 Conclusie.....	39
5 Conclusies per hoofdstuk	41
5.1 De vraag naar arbeid (banen)	41
5.2 Het aanbod van arbeid (beroepsbevolking)	41
5.3 Knelpunten in de aansluiting van vraag en aanbod.....	42
Bijlage A Begrippenlijst	43
Bijlage B Vergelijking Monitor 2009 – 2011	47

Management samenvatting

Deze *Monitor* is een actualisering van de arbeidsmarkt cijfers en –prognoses voor de in opdracht van de Provincie Noord-Holland samengestelde *Monitor Arbeidsmarkt en Onderwijs 2009*. De *Monitor* behelst actuele inzichten over de arbeidsmarkt: de realisatie van het aantal banen in en inwoners van Noord-Holland, en op basis van actuele cijfers bijgestelde prognoses voor de korte en middellange termijn. Als uitgangspunt gelden de prognoses van het Centraal Planbureau voor de groei van de hele Nederlandse economie (groei bbp in 2010: 1,75 procent; in 2011 1,5 procent). De ramingen van het CPB zijn met een door SEO Economisch Onderzoek ontwikkeld model doorvertaald naar provinciaal en sectoraal niveau.

Anno 2010 telt de provincie 2,67 miljoen inwoners, waarvan er 1,83 miljoen tot de potentiële beroepsbevolking gerekend worden. De bruto participatie in Noord-Holland bedraagt 73 procent, net hoger dan het landelijk cijfer. De beroepsbevolking bestaat uit 1,34 miljoen mensen, waarvan er 1,26 miljoen een baan hebben en 76.100 (5,7 procent) werkloos zijn. De werkgelegenheid in de provincie Noord-Holland behelst bijna 1,4 miljoen banen. Dat is meer dan een zesde deel van het totaal aantal banen in Nederland.

Tabel S.1 Kerngegevens arbeidsmarkt Noord-Holland 2010

inwoners	2,67 miljoen
potentiële beroepsbevolking (inwoners 15- 64 jaar)	1,83 miljoen
beroepsbevolking	1,34 miljoen
werkenden	1,26 miljoen
werklozen	76.100
banen	1,35 miljoen

Bevolking is een gerealiseerd cijfer, de overige cijfers zijn ramingen.

Bron: CBS, LISA, Provincie Noord-Holland, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Het verwondert niet dat deze *Monitor* vooral in het teken van de recessie staat. Tot dusver heeft Noord-Holland zich daar goed doorheen geslagen, wat vooral toe te schrijven valt aan de sectorstructuur. De recessie heeft tot nog toe vooral de industrie en de bouw geraakt, twee sectoren die in Noord-Holland een lager aandeel in het banentotaal hebben dan in de hele Nederlandse economie.

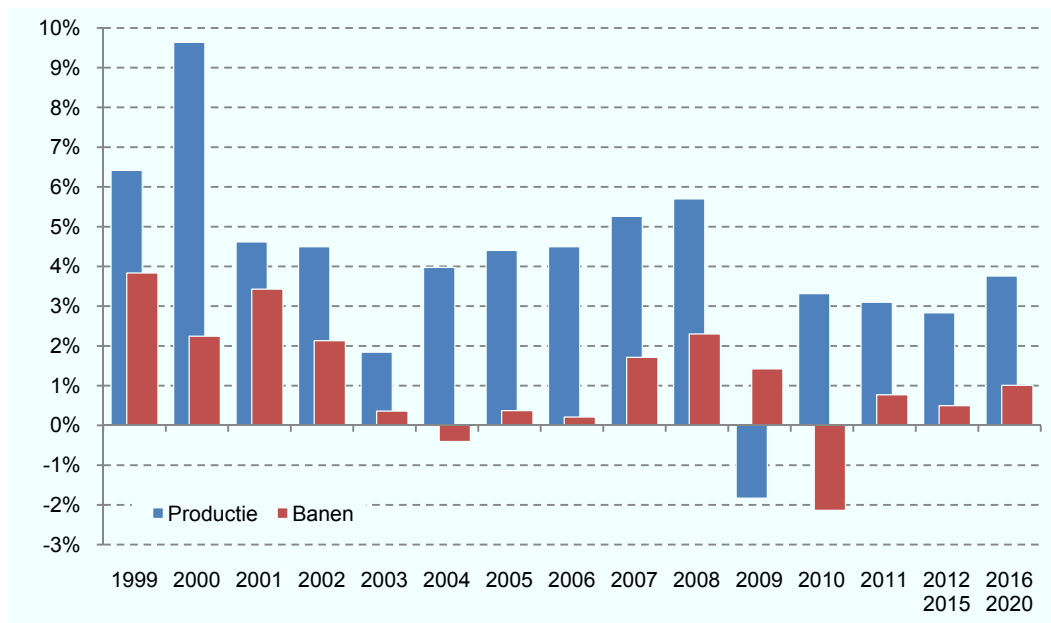
Productie

Figuur S.1 toont hoe de crisis is geland in Noord-Holland. In termen van productievolume viel de klap in 2009, Voor het eerst in zeer lange tijd was er sprake van een daling van het productievolume (-1,8 procent). Vergeleken met het landelijk cijfer (-5,2 procent) is de daling bescheiden. De productie kent vanaf 2010 weer een positieve groei, maar niet met groeicijfers zoals in de periode 2004-2008.

Banen

De arbeidsmarkt reageert met vertraging op de verandering in productie. Waar in 2009 het aantal banen nog steeg, komt de klap in 2010 hard aan. Ook hier geldt dat de krimp van korte duur is. Vanaf 2011 neemt het aantal banen weer toe, maar aanzienlijk minder snel dan het productievolume.

Figuur S.1 Jaarlijkse groei productievolume en groei totaal aantal banen, Noord-Holland



Bron: Productievolume CBS Statline, aantal banen LISA, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Beroepsbevolking

In tegenstelling tot de verwachting voor heel Nederland, zal de beroepsbevolking in Noord-Holland de komende jaren in aantal toenemen. Die groei zal zich vooral voltrekken in Amsterdam en in Amstel-Meerlanden. Tot 2015 zal de beroepsbevolking sneller groeien dan het aantal banen. Na 2015 zwakt de groei van de beroepsbevolking af tot gemiddeld 0,2 procent per jaar, terwijl het aantal banen naar verwachting met 1 procent per jaar zal blijven groeien.

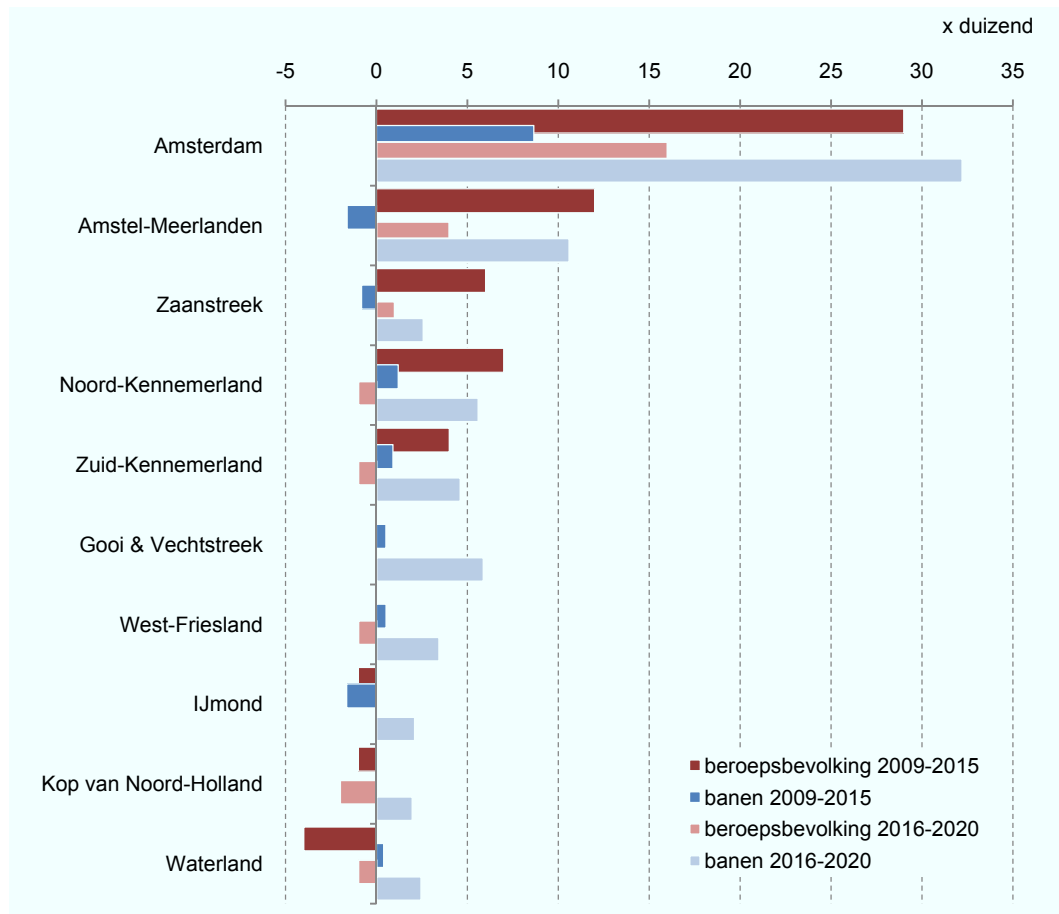
Werkloosheid

De werkloosheid is in de periode 2009-2010 opgelopen, naar het zich laat aanzien met een piek in 2010. Het werkloosheidspercentage in Noord-Holland bedraagt anno 2010 ongeveer 5,7 procent. Dat zijn 76.100 mensen die wel willen werken, maar (nog) geen baan kunnen vinden. Noord-Holland presteert daarmee conform de landelijke economie. Volgens de voor de *Monitor* opgestelde ramingen zal de werkloosheid vanaf 2011 weer verminderen, tot circa 4,5 procent. De hoogste werkloosheidspercentages zullen zich voltrekken in Amsterdam, de Zaanstreek en Noord-Kennemerland.

Verruiming/verkrapping van de arbeidsmarkt

Tot 2015 groeit het aantal banen in de meeste regio's van Noord-Holland langzamer dan de beroepsbevolking, zie figuur S.2. Daarna slaat het beeld om, en groeit het aantal banen sneller dan de beroepsbevolking. Aan de krapte, die de arbeidsmarkt in de periode tussen 2003 en 2008 beheerste, is door de crisis dus tijdelijk een eind gemaakt. De markt zal tot circa 2015 ontspannen, om daarna weer te verkrappen.

Figuur S 2 Groei beroepsbevolking en aantal banen 2009-2015 en 2016-2020 per regio

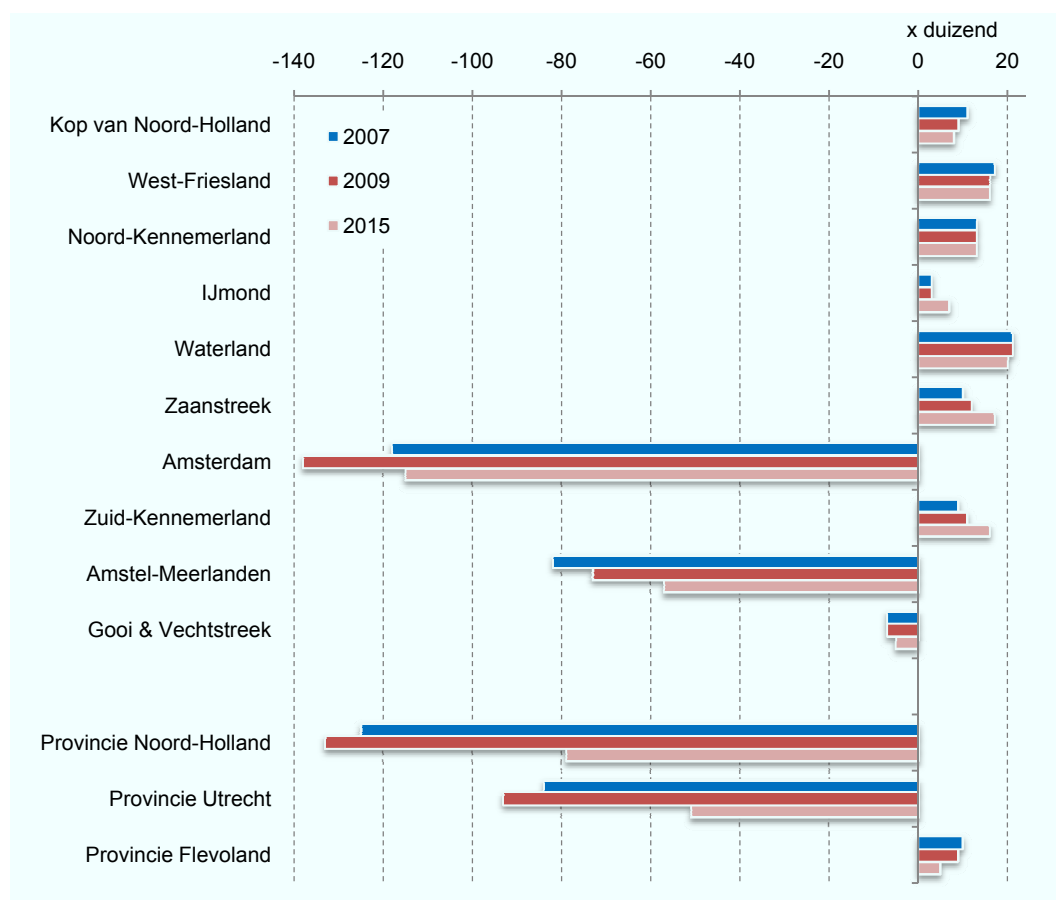


Bron: Raming SEO Economisch Onderzoek

Woon-werkbalans

Figuur S.3 laat zien dat er in de provincie Noord-Holland tot 2015 sprake is van een aanzienlijke ontspanning van de arbeidsmarkt. Het pendelsaldo loopt terug van 133.000 tot 80.000. Het patroon is niet uniform voor de hele provincie. Amsterdam, Amstel- en Meerlanden en Gooi en Vechtstreek blijven netto importeurs van werkenden. Voor Amsterdam oscilleert het verschil tussen banen en werkenden. De verklaring is gelegen in de sectorstructuur: de zakelijke dienstverlening reageert sterk op de conjunctuur. In Amstel- en Meerlanden neemt de krapte gestaag af.

Figuur S 3 Pendelsaldo (verschil tussen banen en werkenden) per subregio 2007-2015



Bron: Ramingen SEO Economisch Onderzoek

Leeswijzer

Hoofdstuk 1 schetst de achtergronden van het onderzoek waarop deze *Monitor* is gebaseerd. In Hoofdstuk 2 worden de ontwikkelingen in de vraag naar arbeid beschreven: banen van werknemers en zelfstandigen, inclusief zzp'ers. Het aanbod van arbeid, de beroepsbevolking, komt in Hoofdstuk 3 aan de orde. Hoofdstuk 4 doet verslag van de confrontatie tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt: werkloosheid en vacatures. Hoofdstuk 5 trekt conclusies. In Bijlage A is een begrippenlijst opgenomen, Bijlage B behelst een vergelijking van de arbeidsmarkt cijfers en – prognoses van deze *Monitor* met zijn voorganger uit 2009.

1 Achtergrond

In 2009 hebben SEO Economisch Onderzoek en de DSP-Groep in opdracht van de Provincie Noord-Holland een arbeidsmarktmonitor samengesteld. In 2009 hing de kredietcrisis als een donkere wolk boven de arbeidsmarkt. Nu wordt duidelijk wat de gevolgen zijn van deze crisis. Tijd voor een actualisering: wat zijn de actuele perspectieven voor de ontwikkeling van het aantal banen en het aantal werkenden in Noord-Holland?

1.1 Doelstelling

Deze *Monitor* beoogt de provincie Noord-Holland en andere partijen een kader te bieden bij het bepalen, coördineren en evalueren van het arbeidsmarktbeleid in de provincie. De *Monitor* verschaft modelmatig onderbouwde en vergelijkbare cijfers over banen en beroepsbevolking in de provincie, en hoe deze over de regio's binnen de provincie verdeeld zijn. De cijfers behelzen de meest actuele realisaties en ramingen voor de korte en middellange termijn.

1.2 Economische situatie op korte en langere termijn

Economische voorspellingen berusten voor een belangrijk deel op het modelmatig doortrekken van lijnen uit het (recente) verleden. Het beeld van het recente verleden wordt gedomineerd door de kredietcrisis, die tussen 2008 en 2010 mondiaal leidde tot een sterke terugval van productie en handel. Er zijn signalen dat de wereldeconomie zich snel herstelt, en dat de gevreesde *double dip* (een diepe terugval na een eerste herstel) zich niet zal voordoen.¹ In de analyses van het Centraal Planbureau (het CPB) wordt voor het niveau van de productie uitgegaan van een setback van ongeveer twee jaar tengevolge van de crisis: de economie is teruggeworpen op het niveau van 2008. Het verwachte herstel gaat langzamer dan de groei in de periode 2003-2008.

Het uitblijven van (sterk) oplopende werkloosheidscijfers was een van de meest verrassende aspecten van de crisis. Euwals (2010) noemt daar een aantal verklaringen voor: (i) een en ander is gebufferd in een lagere omzet van zelfstandigen; (ii) tijdelijke krachten verwisselden vaker van baan; (iii) onvervulde vacatures werden helemaal geschrapt en (iv) werknemers hebben uren ingeleverd.² Een belangrijke verklaring is gelegen in het fenomeen *labor hoarding*. De arbeidsmarkt kwam uit een tijd van krapte. Ondernemers gokten er op dat het herstel niet lang zou uitblijven, en stonden voor een afweging tussen het vasthouden van hun mensen (gepaard gaande met blijvend hoge arbeidskosten) en het ontslaan van mensen (met dure ontslagvergoedingen), in het besef of de hoop dat ze op afzienbare termijn weer zouden moeten werven – wat ook niet gratis is. Mede ingegeven door de ontslagbescherming die werknemers in Nederland genieten, en gefaciliteerd door een maatregel als de deeltijd-WW, is de beslissing veelal uitgevallen in de richting van het vasthouden van werknemers en het 'uitzitten' van de crisis.

¹ CPB *Nieuwsbrief*, december 2010. Het CPB benadrukt de blijvende onzekerheid over de ontwikkeling van de Europese economie.

² R. Euwals, 'Crisis zonder massawerkloosheid; in Nederland kan het', *Me Judice* (3), 11 augustus 2010.

Een andere verklaring is het functioneren van de flexibele schil van de arbeidsmarkt: de klap is voor een deel opgevangen door flexibele arbeidskrachten. In het verlengde daarvan speelt de opleving van het fenomeen zzp-schap. Bestaande zzp'ers werden geconfronteerd met een terugloop in de opdrachtenportefeuille. Anderzijds fungeerde het zzp-schap als opvangnet voor (met name hoger opgeleide) werknemers die hun baan verloren, zich niet (direct) kwalificeerden voor een uitkering, en zich als zzp'er inschreven bij de Kamer van Koophandel. Daarmee tellen ze in de statistiek als actief op de arbeidsmarkt, ongeacht de schaal van de activiteiten. Deze vorm van zelfredzaamheid kan gezien worden als een sterk punt van een flexibiliserende arbeidsmarkt. De vraag of deze zzp'ers ook in staat zijn om duurzaam in hun inkomen te voorzien, moet echter nog beantwoord worden.

De beperkte gevolgen van de crisis in termen van werkloosheid zijn geen reden om al te vroeg te juichen. De ervaring met eerdere crisis leert dat er op de arbeidsmarkt sprake kan zijn van een lang na-ijlend effect. Bedrijven overzien de schade, en weten nu of en zo ja in welke mate, ze hun bedrijf moeten aanpassen. De resultaten van deze *Monitor* geven ook aan dat er sprake is van een dergelijke vertraging.

De *Monitor* is gebaseerd op empirisch vastgestelde economische relaties in het (recente) verleden en op empirisch waarneembare trends, maar resultaten in het verleden geven ook hier geen enkele garantie voor de toekomst. Een economische crisis heeft ook andersoortige gevolgen dan (op korte termijn) het verlies van banen en de uitval van bedrijven. Een crisis kan een impuls geven voor een verandering in de economische structuur. Bedrijven en sectoren staken hun activiteiten in een land of regio, er gaan nieuwe spelregels gelden (denk aan een mogelijke herstructurering van de financiële sector), of er ontstaan volledig nieuwe economische activiteiten. Dat leidt tot nieuwe werkgelegenheid, in nieuwe vormen. Dergelijke structuurveranderingen laten zich niet vangen met het modelmatig doortrekken van trends. Naar aanleiding van een economische recessie wordt er vaak nieuw beleid gemaakt, om de negatieve gevolgen van de recessie zo veel mogelijk te beperken. Ook dergelijke nieuw beleid kan invloed hebben op bestaande patronen, en op de wijze waarop economische grootheden samenhangen.

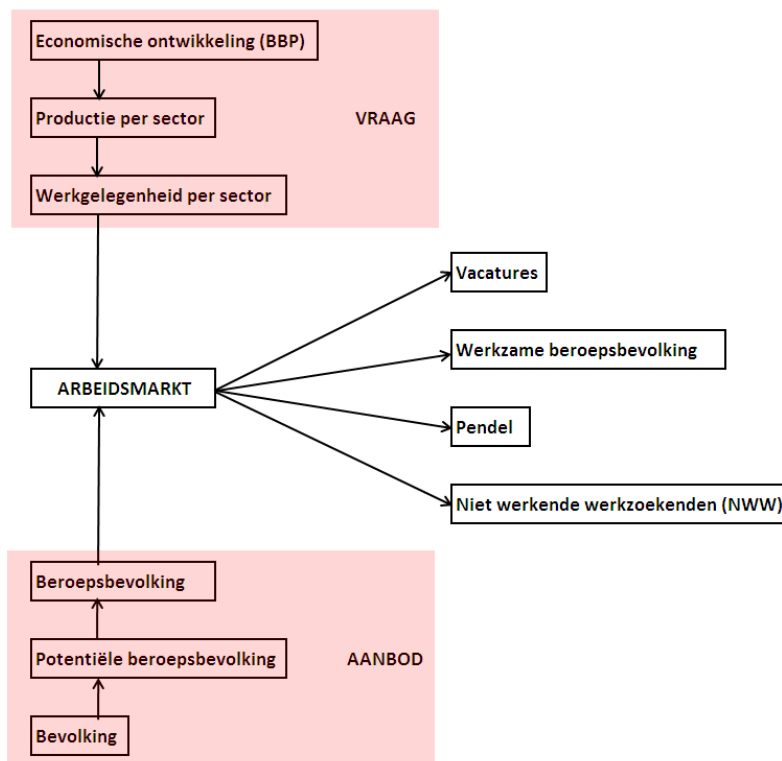
Met dat voorbehoud worden bij de ramingen voor de korte en langere termijn trends doorgetrokken, en wordt aangenomen dat empirisch vastgestelde verbanden uit het (recente) verleden ook in de toekomst gelden – tenzij er duidelijke redenen zijn om hiervan af te wijken. De gepresenteerde ramingen in de *Monitor* betreffen dan ook niet de 'waarheid', maar een indicatie van toekomstige consequenties van huidige economische trends. De ramingen zijn 'beleidsneutraal' in de betekenis dat ze geen rekening houden met nieuw in te zetten beleid (inclusief het al voorgenomen beleid) voor zover dat afwijkt van bestaand beleid.

1.3 Opzet van de Monitor

De *Monitor* bestaat uit diverse indicatoren die de economische situatie en de situatie op de arbeidsmarkt beschrijven, aangevuld met kwalitatieve analyses. De *Monitor* richt zich op verschillende dimensies van de arbeidsmarkt, waaronder regio, bedrijfssector, tijdshorizon, leeftijd en opleidingsniveau. De gepresenteerde indicatoren betreffen 'harde' cijfers over de economie en de arbeidsmarkt. Figuur 1.1 geeft een overzicht van de belangrijkste indicatoren en hun onderlinge samenhang.

Voor gerealiseerde gegevens (tot en met 2009/2010) zijn de onderliggende gepresenteerde indicatoren hoofdzakelijk afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), beschikbaar gesteld via www.statline.nl. Voor het aantal banen is gewerkt met LISA-gegevens. De meest recente prognoses van het Centraal Planbureau (in 2010 een groei van het bruto binnenlands product van Nederland met 1,75 procent, in 2011 met 1,5 procent) zijn als uitgangspunt gehanteerd voor korte- en middellangetermijn economische groei op nationaal niveau. De ramingen van het CPB zijn met een door SEO Economisch Onderzoek ontwikkeld model doorvertaald naar provinciaal en sectoraal niveau.

Figuur 1.1 Samenhang arbeidsmarkt indicatoren



1.3.1 Tijdshorizon

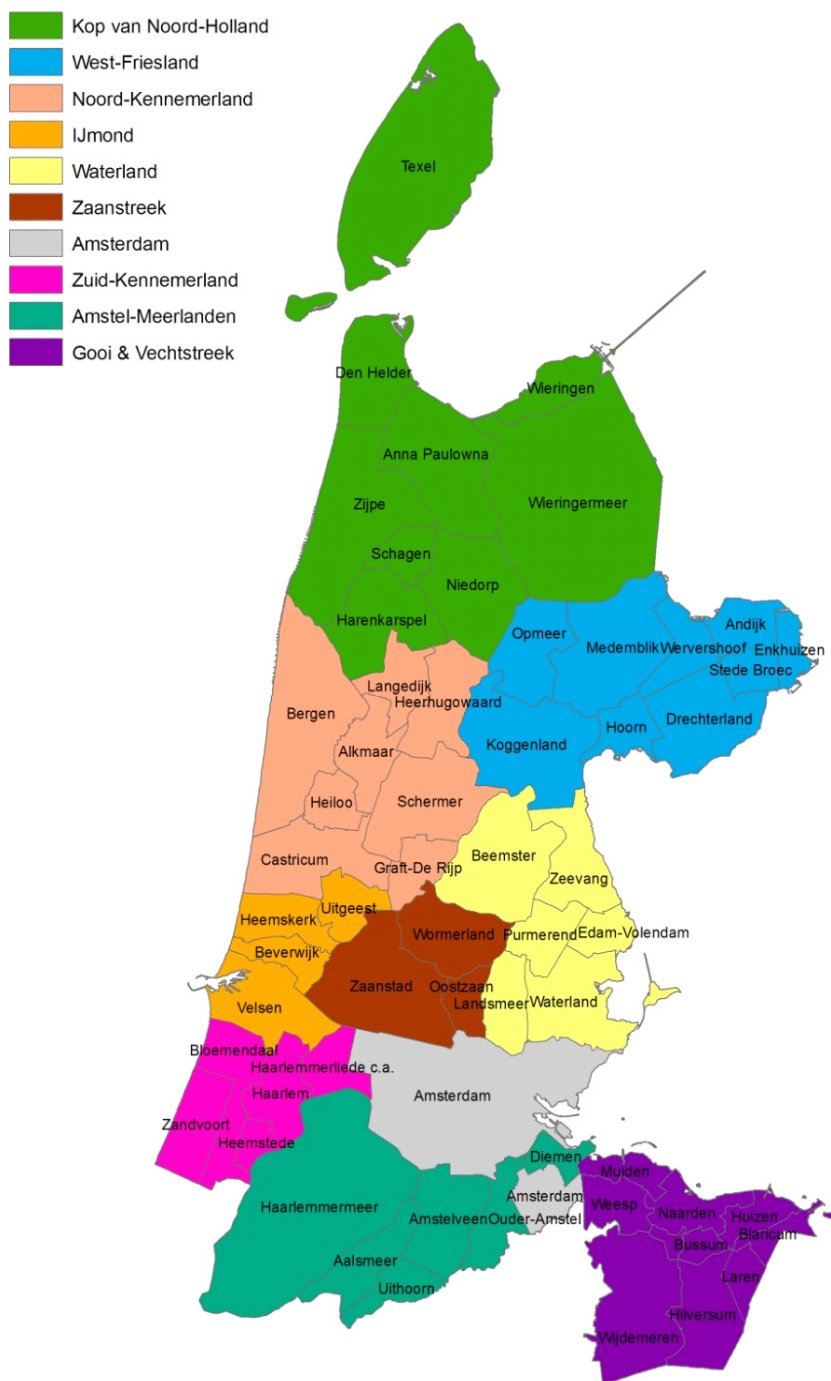
De *Monitor* beoogt een overzicht te geven van actuele gerealiseerde ontwikkelingen op de Noord-Hollandse arbeidsmarkt, en een onderbouwd beeld van de verwachtingen op middellange termijn. Als startpunt voor de realisaties geldt in dit rapport 2007, het laatste jaar voor de kredietcrisis. De modelmatige analyses grijpen terug op eerdere jaren, soms vanaf 1969. Gegevens voor 2010 zijn veelal nog niet beschikbaar. Waar nodig zijn deze bijgeschat, en worden ze gepresenteerd als ramingen. Dat geldt ook voor een aantal gegevens uit de periode 2007-2009. De bij-schattingen gebeuren met hetzelfde model dat ook voor de prognoses gebruikt wordt. De horizon voor de middellange termijn loopt tot en met 2020. Voor de langere termijn is het niet zinvol om een jaarlijks cijfer te presenteren. Dat suggereert een niet bestaanbare nauwkeurigheid. De *Monitor* geeft daarom alleen een raming van de ontwikkeling tot en met 2020, waarbij wel onder-

scheid wordt gemaakt voor de middelkorte termijn (2011-2015) en de middellange termijn (2016-2020).

Aard van de gegevens in het onderzoek:

- 1999-2007: realisaties
- 2011-2015: middelkorte termijn ramingen
- 2008-2010: realisaties en ramingen
- 2016-2020: middellange termijn ramingen

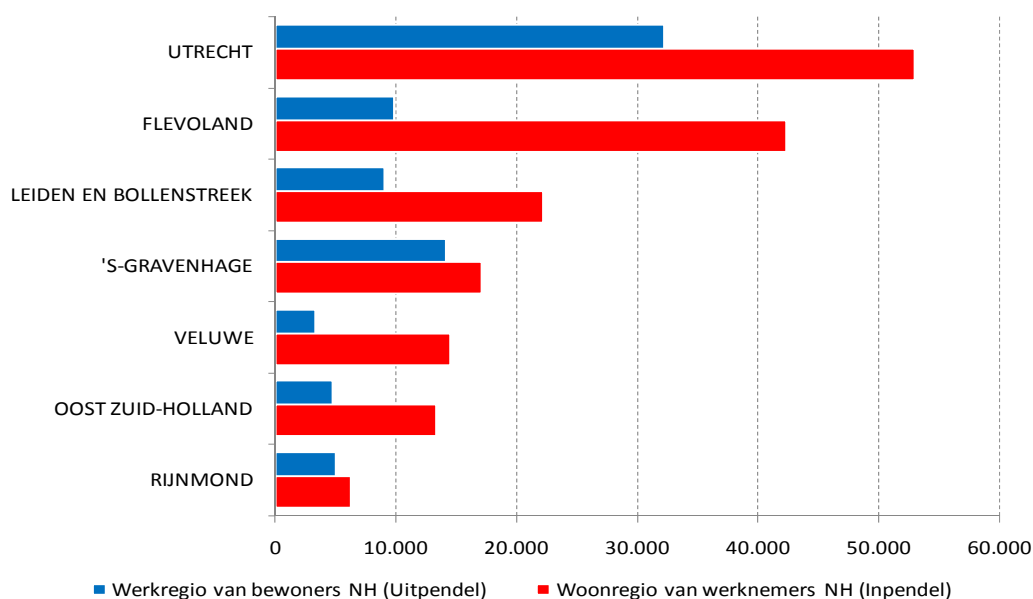
Figuur 1.2 Regio-indeling provincie Noord-Holland



1.3.2 Regio's

De regio's binnen de provincie zijn ingedeeld op basis van een indeling op bestuurlijk niveau, zie Figuur 1.2. Naast Noord-Holland worden ook cijfers gepresenteerd voor de provincies Utrecht en Flevoland. Deze provincies hebben de meest intensieve uitwisseling met Noord-Holland waar het gaat om arbeidspendel (zie Figuur 1.3). Vooral met Utrecht is de uitwisseling intensief.

Figuur 1.3 Belangrijkste pendelstromen van en naar Noord-Holland, 2008



Bron: CBS Enquête Beroepsbevolking (EBB), via Provincie Noord-Holland

1.3.3 Sectoren

De *Monitor* maakt onderscheid naar twaalf bedrijfssectoren, aansluitend bij de indeling in hoofdsectoren zoals het CBS die hanteert:

- landbouw en visserij;
- industrie en energievoorziening;³
- bouwnijverheid;
- groot- en detailhandel;
- horeca;
- vervoer en communicatie;
- financiële dienstverlening;
- zakelijke dienstverlening;
- overheid;
- gesubsidieerd onderwijs;⁴
- gezondheids- en welzijnszorg;
- overige dienstverlening.

Het CBS is overgestapt op een nieuwe sectorindeling: van SBI'93 naar SBI2008. Dat heeft vooral gevolgen voor de classificatie van bedrijven in dienstverlenende sectoren. Tabel 1.1 laat de gevolgen zien voor de ordening van de banen in Noord-Holland, op basis van de situatie anno 2008. De belangrijkste uitruil heeft plaats gevonden tussen 'overige diensten', 'vervoer, opslag en communicatie' en 'zakelijke diensten'. De nieuwe indeling sluit beter aan bij de economische werke-

³ Op statistische gronden zijn de cijfers van *delfstoffenwinning* opgenomen bij *industrie en energievoorziening*.

⁴ Gesubsidieerd onderwijs is al het door de overheid bekostigde onderwijs: primair, middelbaar en hoger. Particuliere onderwijs valt onder 'overige dienstverlening'.

lijkheid. Een gevolg van de overgang is dat met name in dienstverlenende sectoren de aansluiting met eerdere analyses beperkt is.

Tabel 1.1 Gevolgen veranderde sectorale herindeling

sectorale indeling LISA		banen in Noord-Holland 2008			
SBI 2008	SBI '93	SBI '93	SBI 2008	verschil	%
A Agrarische sector	A Landbouw, jacht & bosbouw B Visserij	25.600	23.300	-2.300	-10%
B Delfstoffenwinning C Industrie D Energiesector E Watermanagement	C Delfstoffenwinning D Industrie E Nutsbedrijven	106.700	99.700	-7.000	-7%
F Bouwnijverheid	F Bouwnijverheid	71.000	72.800	1.800	2%
G Groot- en detailhandel	G Handel & reparatie	233.600	232.300	-1.300	-1%
I Horeca	H Horeca	68.500	68.700	200	0%
H Vervoer en opslag J Informatie en communicatie	I Vervoer, opslag & communicatie	112.800	163.500	50.700	31%
K Financiële instellingen	J Financiële instellingen	75.100	75.300	200	0%
L Onroerend goed sector M Advies & Onderzoek sector N Overige zak. dienstverlening	K Zakelijke dienstverlening	256.500	236.000	-20.500	-9%
O Openbaar bestuur	L Openbaar bestuur & overheid	73.700	73.400	-300	0%
P Onderwijs	M Onderwijs	77.400	80.700	3.300	4%
Q Zorgsector	N Gezondheids- & welzijnszorg	177.500	175.600	-1.900	-1%
R Vrije tijd sector S Overige dienstverlening	O Overige diensten	85.800	63.200	-22.600	-36%
Totaal	Totaal	1.364.300	1.364.500	200	0%

1.3.4 Bevolking

Bij de analyse van arbeidsparticipatie wordt binnen de bevolking een onderscheid gemaakt naar leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en etniciteit. Leeftijdsgroepen worden ingedeeld met een klassebreedte van tien jaar. Ten behoeve van aansluiting met de *Jeugdmonitor* van de Provincie Noord-Holland, is voor de leeftijdscategorieën tot dertig jaar een klassebreedte van vijf jaar gehanteerd. Met betrekking tot etniciteit wordt onderscheid gemaakt tussen autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Naar opleiding worden drie niveaugroepen onderscheiden:

- zonder startkwalificatie / lager opgeleid:
 - basisonderwijs;
 - voortgezet onderwijs vmbo;
- met startkwalificatie, middelbaar opgeleid:
 - voortgezet onderwijs havo/vwo;
 - middelbaar beroepsonderwijs;
- met startkwalificatie, hoger opgeleid:
 - hoger beroepsonderwijs;
 - universiteit.

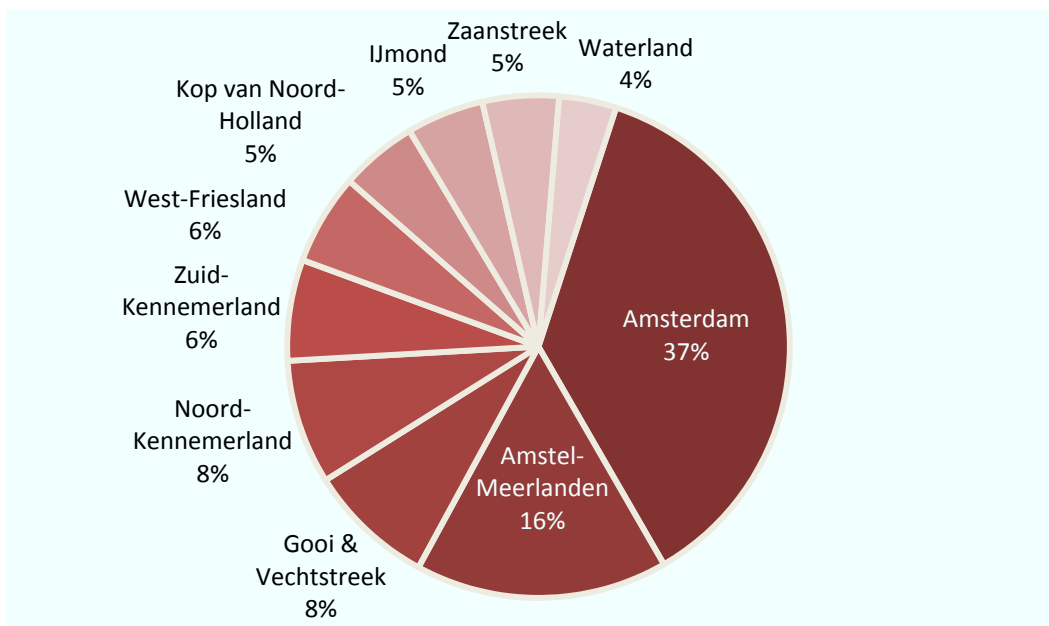
2 De vraag naar arbeid

De vraag naar arbeid wordt gevormd door het aantal banen dat bedrijven en instellingen willen invullen. Bedrijven en instellingen laten zich daarbij leiden door de bestaande en verwachte vraag naar hun producten en diensten: de som van binnenlandse vraag en export. Uiteindelijk bepaalt de mondiale economische conjunctuur de vraag naar arbeid. Daarnaast spelen lopende contractuele verplichtingen, zoals bestaande arbeidscontracten, een rol.

2.1 Banen

Noord-Holland telt met bijna 1,4 miljoen banen ruim één op de zes banen in Nederland, zie Tabel 2.1.⁵ Binnen de provincie zijn Amsterdam en Amstel-Meerlanden de gebieden met de meeste banen; samen staan deze twee regio's voor 53 procent van de werkgelegenheid in de provincie, zie Figuur 2.1. De overige regio's ontlopen elkaar niet sterk in omvang.

Figuur 2.1 Banen per regio, 2009



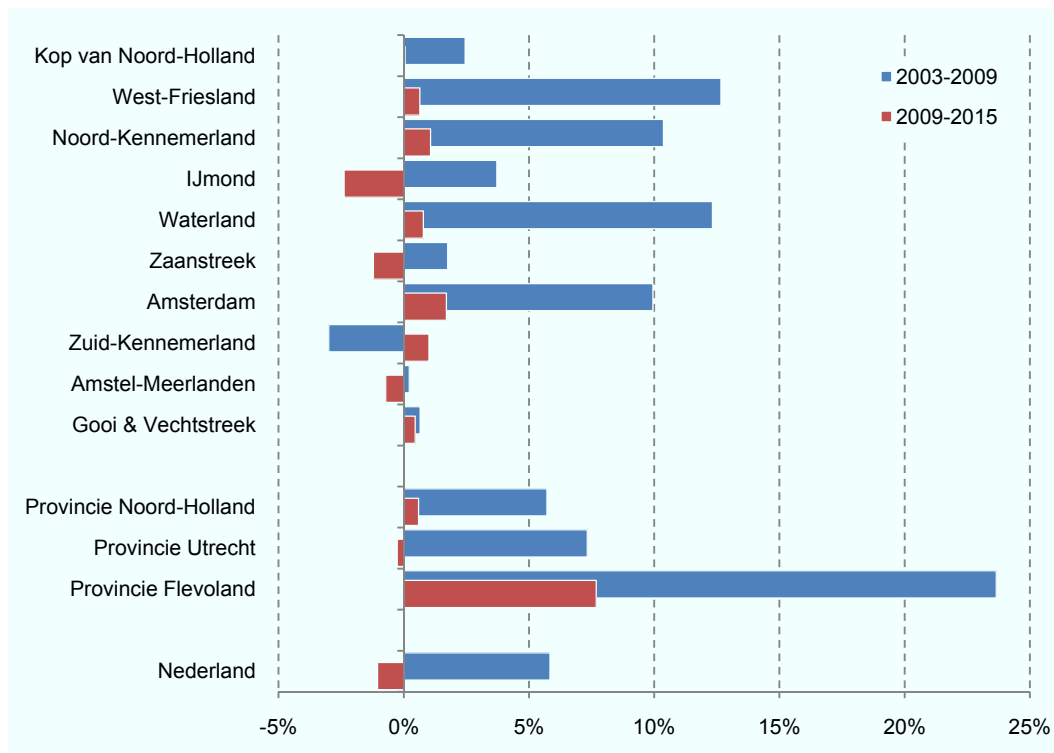
Bron: LISA

Tussen 2003 en 2009 is het aantal banen in Noord-Holland met zes procent toegenomen, zie Figuur 2.2. Die groei komt overeen met het landelijk groeicijfer. Noord-Holland bleef daarmee net achter bij de provincie Utrecht, en in het licht van de groei van met name Almere niet verwonderlijk, sterk achter bij Flevoland. Tussen 2003 en 2009 bestond er een aanzienlijk verschil in groeitempo tussen de regio's. Amsterdam, Waterland, West-Friesland en Noord-Kennemerland zijn regio's met hoge groeicijfers (tien procent of meer). IJmond, de Kop van Noord-Holland en

⁵ Banen kunnen worden ingevuld door werkzame ondernemers zelf, door werknemers (met vaste of tijdelijke contracten), door uitzendkrachten en door zelfstandigen zonder personeel.

de Zaanstreek lopen goed mee, terwijl Amstel-Meerlanden en Gooi & Vechtstreek al enige jaren stagneren in banengroei. Zuid-Kennemerland was de afgelopen jaren een krimpregio.

Figuur 2.2 Groei van het aantal banen (als saldo van krimp en groei) naar regio



Bron: Realisaties LISA, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

In 2009 heeft de economie van Noord-Holland zich echter meer crisisbestendig getoond dan de nationale economie en die van Utrecht en Flevoland. Waar op nationaal niveau en in de naburige provincies de groei sterk terugvalt, maar wel positief blijft, realiseert Noord-Holland een groei van het aantal banen met 1,4 procent, zie Tabel 2.2. Die groei is vooral toe te schrijven aan de corridor Amsterdam–Zaanstreek–West-Friesland. De crisisresistentie komt vooral doordat er in Noord-Holland relatief weinig banen zijn in conjunctuurgevoelige sectoren zoals de industrie en de bouw.

De relatieve crisisresistentie is geen reden om te vroeg te juichen. De arbeidsmarkt reageert met vertraging op de crisis, en hoewel het productievolume en de (internationale) handel inmiddels weer aantrekken, reageert de arbeidsmarkt in 2010 op de terugval in productie in 2008 en 2009. In de ramingen voor 2010 daalt het aantal banen in Nederland met 2,5 procent. Noord-Holland blijft niet buiten schot, met een geraamd verlies aan banen met 2,1 procent, dat wil zeggen: 30.000 banen. In Utrecht komt de klap relatief gezien harder aan (-2,4 procent, 17.000 banen), in Flevoland blijft de schade beperkt: -0,6 procent (duizend banen). Vanaf 2011 wordt verwacht dat het aantal banen weer zal groeien, maar met een aanzienlijk lager tempo dan in de periode 2003-2009: 0,5 procent per jaar tot 2015, één procent per jaar daarna. Daarmee scoort de provincie wel beter dan het landelijk gemiddelde. Volgens de huidige ramingen zal de groei na 2015 wat sneller gaan, en zal het aantal banen navenant meestijgen. Kortom, de crisis leidt tot een krimp van de arbeidsmarkt in 2010, en voor een langzaam herstel vanaf 2011.

De gevolgen van de crisis verschillen per regio. De groeicijfers van de regio's zullen de komende jaren dichterbij elkaar liggen dan in de periode 2003-2009, maar ook dichterbij nul. Amsterdam heeft alleszins behoorlijke vooruitzichten. Voor Noord- en Zuid-Kennemerland, Waterland en West-Friesland wordt een zeer lichte groei verwacht. Het aantal banen in de Zaanstreek en IJmond loopt terug. De trendmatige teruggang van de werkgelegenheid in de industrie wordt daar niet gecompenseerd door groei in de (zakelijke) dienstverlening.

Tabel 2.1 Aantal banen per regio, 2007-2020

Aantal banen (x 1000)	Realisaties			Ramingen			
	2007	2008	2009	2010	2011	2015	2020
Kop van Noord-Holland	66	69	69	68	69	69	71
West-Friesland	77	79	81	80	81	82	85
Noord-Kennemerland	108	110	111	109	110	113	118
IJmond	68	70	69	67	67	67	69
Waterland	49	52	51	49	50	51	53
Zaanstreek	63	66	68	66	66	67	69
Amsterdam	477	489	508	497	502	516	548
Zuid-Kennemerland	89	90	90	88	89	91	95
Amstel-Meerlanden	224	227	225	220	220	224	234
Gooi & Vechtstreek	111	113	113	110	111	113	119
Provincie Noord-Holland	1.334	1.364	1.384	1.354	1.365	1.392	1.464
Provincie Utrecht	648	665	669	652	657	667	709
Provincie Flevoland	163	171	173	172	175	186	204
Nederland	7.812	8.005	8.032	7.830	7.874	7.948	8.320

Bron: Realisaties LISA, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Tabel 2.2 Jaarlijkse groei van het aantal banen per regio, 2007-2020

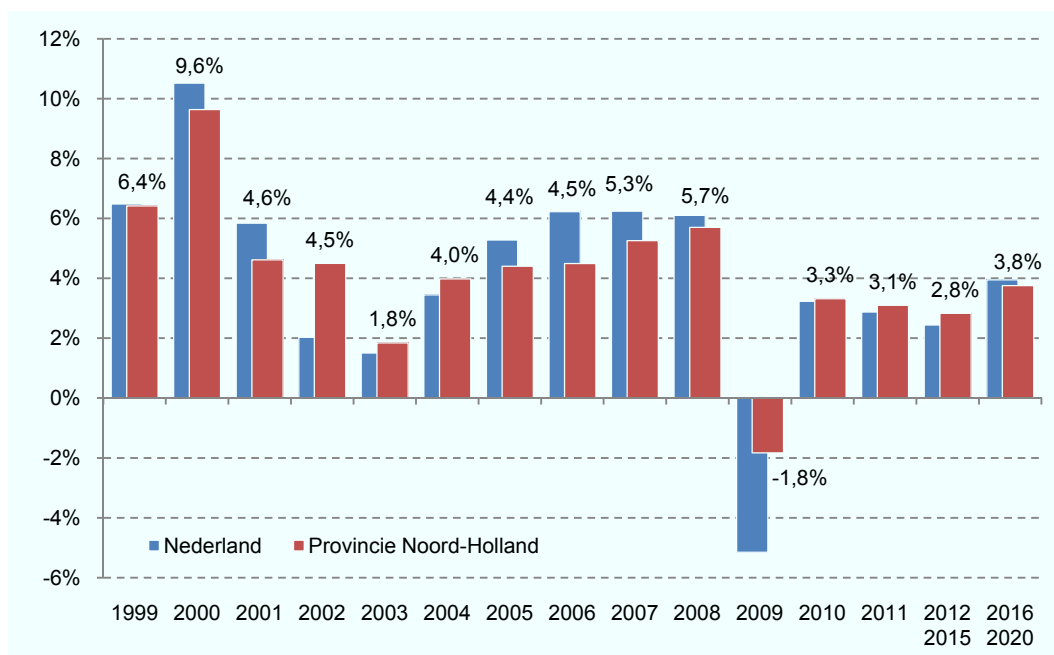
	Realisaties			Ramingen			
	2007	2008	2009	2010	2011	2012-2015	2016-2020
Kop van Noord-Holland	0,1%	3,3%	0,8%	-1,4%	0,7%	0,2%	0,6%
West-Friesland	3,7%	2,9%	2,9%	-1,9%	0,9%	0,4%	0,8%
Noord-Kennemerland	3,2%	2,0%	1,2%	-1,9%	1,0%	0,5%	1,0%
IJmond	3,1%	2,2%	-1,6%	-3,1%	0,7%	0,0%	0,6%
Waterland	2,6%	4,4%	-2,0%	-2,1%	1,1%	0,5%	0,9%
Zaanstreek	0,2%	3,7%	3,0%	-2,7%	0,8%	0,2%	0,8%
Amsterdam	2,0%	2,5%	3,7%	-2,1%	0,9%	0,7%	1,2%
Zuid-Kennemerland	1,4%	1,5%	-0,6%	-2,1%	1,1%	0,5%	1,0%
Amstel-Meerlanden	0,4%	1,3%	-0,8%	-2,2%	0,1%	0,4%	0,9%
Gooi & Vechtstreek	1,3%	1,5%	-0,6%	-2,2%	0,8%	0,5%	1,0%
Provincie Noord-Holland	1,7%	2,3%	1,4%	-2,1%	0,8%	0,5%	1,0%
Provincie Utrecht	3,1%	2,6%	0,6%	-2,4%	0,8%	0,4%	1,2%
Provincie Flevoland	5,8%	5,2%	0,9%	-0,6%	2,0%	1,5%	1,9%
Nederland	2,5%	2,5%	0,3%	-2,5%	0,6%	0,2%	0,9%

Bron: Realisaties LISA, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

2.2 Productievolume en sectorstructuur

Figuur 2.3 maakt de impact van de crisis op de economie duidelijk. In termen van productie is 2009 het rampjaar van de kredietcrisis. Voor het eerst in jaren is er sprake van negatieve groei, op nationaal niveau met 5,2 procent. De kredietcrisis is daarmee veel ernstiger dan de crisis na het leeglopen van de internetbubbel in 2003. De krimp houdt gelukkig slechts kort aan, maar heeft wel een lang na-ijleffect: de jaarlijkse groei de komende jaren blijft achter bij wat we de afgelopen jaren gewend waren.

Figuur 2.3 Jaarlijkse groei productievolume Nederland en Noord-Holland



Bron: Realisaties CBS Statline, bewerking en ramingen SEO Economisch Onderzoek

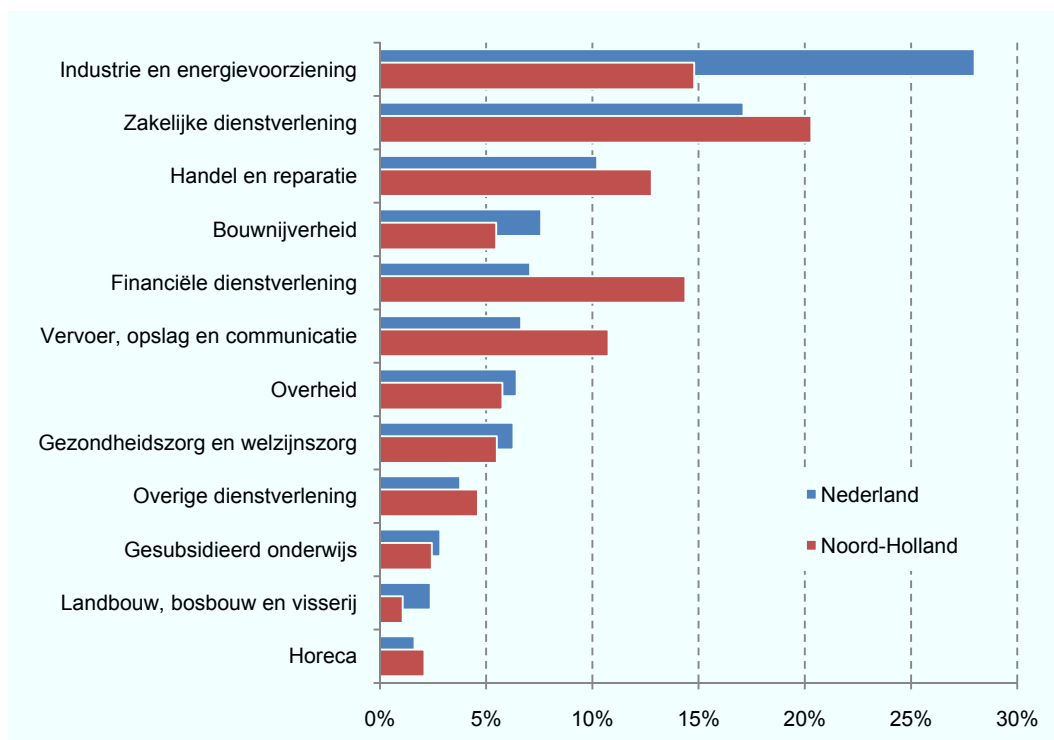
Voor Noord-Holland is de schade net wat minder groot dan voor de nationale economie. Dat valt te verklaren uit de provinciale sectorstructuur. De krimp van het productievolume in Noord-Holland is in 2009 iets minder ernstig (-1,8 procent versus -5,2 procent), en de groeicijfers voor de korte termijn (tot 2015) zijn net wat gunstiger dan voor het hele land.

Sectorstructuur

De economie van Noord-Holland wijkt in structuur af van de economie van heel Nederland. Figuur 2.4 laat het verschil zien, uitgedrukt in de samenstelling van het productievolume. Dankzij de positie van Amsterdam is Noord-Holland vergeleken met de nationale economie sterk in de financiële en zakelijke dienstverlening. Dankzij Schiphol is ook het cluster vervoer, opslag en communicatie relatief groot. Daartegenover staat dat in Noord-Holland de industrie een veel lager aandeel in het totale productievolume heeft dan in de rest van Nederland. Daarbij moet worden aangetekend, dat uitgedrukt in productievolume het cluster industrie en energie in Noord-Holland wel het een-na-grootste cluster is, na de zakelijke dienstverlening maar nog voor de financiële dienstverlening.

De regio's in de provincie Noord-Holland verschillen onderling sterk in hun sectoraal profiel. Tabel 2.3 en Figuur 2.5 geven een overzicht van de sectorstructuur per regio, uitgedrukt in het aandeel banen anno 2009. Amsterdam is een dienstestad bij uitstek, met een hoog werkgelegenheidsaandeel in de zakelijke en financiële diensten en de overheid. West-Friesland en de Kop van Noord-Holland scoren hoog in de sector landbouw en visserij. Dankzij het marinecomplex in Den Helder scoort de Kop van Noord-Holland ook hoog in het aantal overheidsbanen.

Figuur 2.4 Aandeel bedrijfstakken in totale productievolume, 2009



Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

In IJmond (staal) en de Zaanstrek (voeding) is de industrie relatief belangrijk, in Waterland de bouw. Amstel-Meerlanden scoort dankzij Schiphol hoog in het cluster vervoer en communicatie, met de daarmee samenhangende zakelijke dienstverlening. Noord-Kennemerland is op een bijzondere manier bijzonder: in de regionale sectorstructuur zitten geen uitschieters.

Tabel 2.4 en Figuur 2.6 geven de 'marktaandelen' per regio voor de onderscheiden sectoren aan. Hoe dichterbij de klanten bedrijven actief zijn, hoe beter de banen regionaal gespreid zijn. In de sectoren handel en reparatie, overige diensten en horeca wijkt de banenstructuur niet sterk af van de verdeling van de bevolking over de regio's. Amsterdam domineert in de financiële, zakelijke en overige diensten, en als toeristisch centrum ook in de horeca. Het leidt niet tot verwondering dat Amstel-Meerlanden leidend is in het cluster transport en communicatie. Aan de andere kant van het spectrum staan West-Friesland en de Kop van Noord-Holland. Deze twee regio's herbergen meer dan de helft van de banen in het agrarisch cluster in de provincie.

Tabel 2.3 Aandeel bedrijfssectoren in het totaal aantal banen per regio, 2009

	land- bouw, bosbouw, visserij	industrie en energie	bouw	handel, reparatie	horeca	vervoer, opslag, commu- nicatie	financiële diensten	zakelijke diensten	overheid	onderwijs	gezond- heid en welzijn	overige diensten	Totaal
Kop van Noord-Holland	9%	8%	8%	15%	6%	5%	3%	10%	15%	5%	12%	4%	100%
West-Friesland	8%	9%	11%	20%	4%	5%	4%	11%	3%	6%	15%	4%	100%
Noord-Kennemerland	3%	7%	7%	19%	5%	6%	5%	12%	6%	8%	17%	5%	100%
IJmond	1%	23%	8%	18%	4%	6%	1%	12%	3%	6%	14%	4%	100%
Waterland	3%	8%	12%	20%	4%	6%	3%	14%	4%	6%	15%	4%	100%
Zaanstreek	1%	16%	9%	19%	3%	8%	2%	16%	4%	7%	11%	4%	100%
Amsterdam	0%	3%	3%	14%	7%	10%	9%	22%	6%	7%	13%	6%	100%
Zuid-Kennemerland	0%	8%	5%	19%	6%	6%	2%	15%	7%	8%	18%	6%	100%
Amstel-Meerlanden	2%	6%	4%	19%	3%	28%	3%	19%	3%	3%	7%	3%	100%
Gooi & Vechtstreek	1%	7%	5%	20%	3%	15%	3%	15%	3%	6%	17%	5%	100%
Provincie Noord-Holland	2%	7%	5%	17%	5%	12%	5%	17%	5%	6%	13%	5%	100%
Provincie Utrecht	1%	6%	6%	18%	3%	11%	5%	17%	5%	7%	15%	5%	100%
Provincie Flevoland	5%	10%	5%	20%	3%	8%	2%	18%	5%	7%	13%	4%	100%

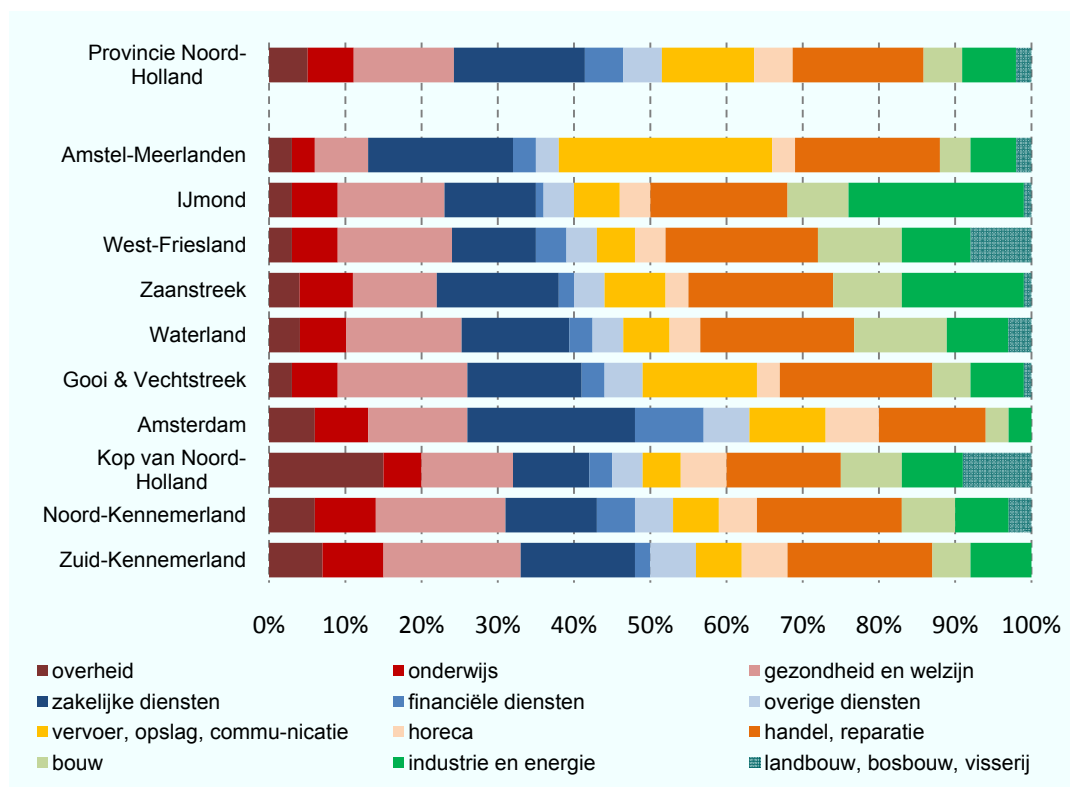
Bron: LISA

Tabel 2.4 Aandeel regio's in het totaal aantal banen per sector, 2009

	land- bouw, bosbouw, visserij	industrie en energie	bouw	handel, reparatie	horeca	vervoer, opslag, commu- nicatie	financiële diensten	zakelijke diensten	overheid	onderwijs	gezond- heid en welzijn	overige diensten	Totaal
Kop van Noord-Holland	27%	6%	7%	5%	5%	2%	3%	3%	14%	4%	5%	4%	5%
West-Friesland	26%	8%	13%	7%	5%	3%	4%	4%	3%	6%	7%	5%	6%
Noord-Kennemerland	12%	8%	11%	9%	7%	4%	8%	6%	10%	11%	11%	8%	8%
IJmond	3%	16%	7%	5%	4%	3%	1%	3%	3%	5%	5%	4%	5%
Waterland	6%	4%	8%	4%	3%	2%	2%	3%	3%	4%	4%	4%	4%
Zaanstreek	3%	11%	9%	5%	2%	3%	2%	5%	4%	5%	4%	4%	5%
Amsterdam	1%	16%	19%	30%	51%	32%	63%	47%	41%	40%	36%	44%	37%
Zuid-Kennemerland	1%	8%	6%	7%	8%	3%	2%	6%	8%	8%	9%	8%	6%
Amstel-Meerlanden	17%	13%	13%	18%	10%	38%	10%	17%	10%	9%	9%	10%	16%
Gooi & Vechtstreek	3%	9%	8%	9%	5%	10%	5%	7%	4%	8%	10%	10%	8%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

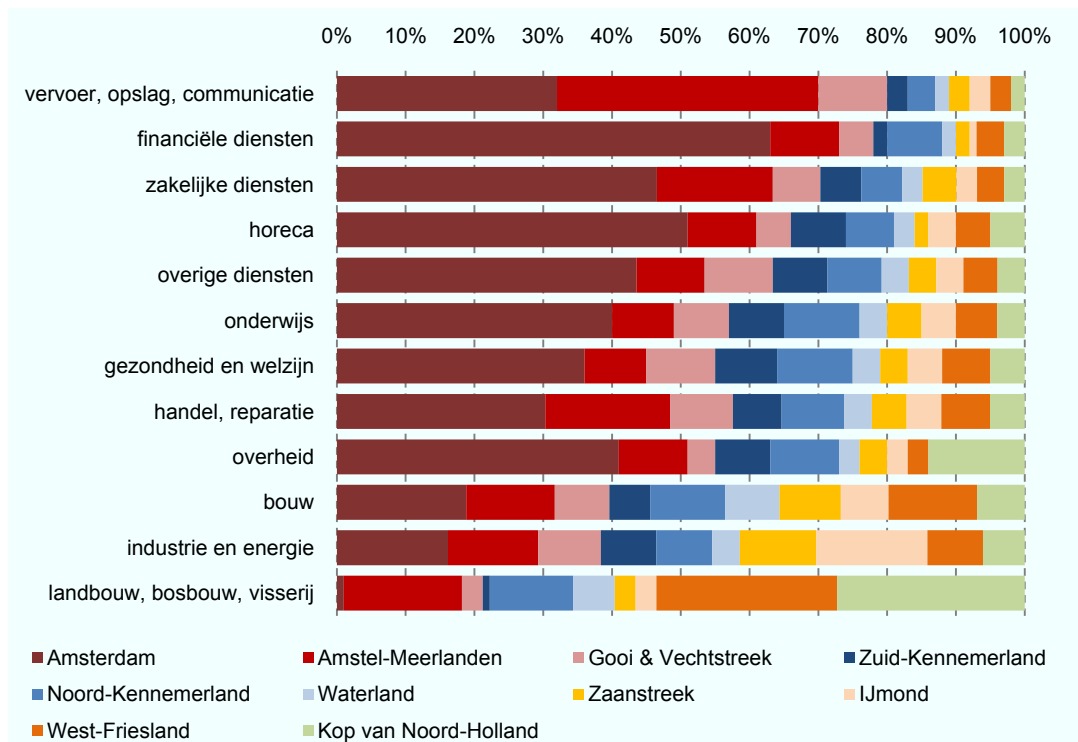
Bron: LISA

Figuur 2.5 Sectorstructuur per regio



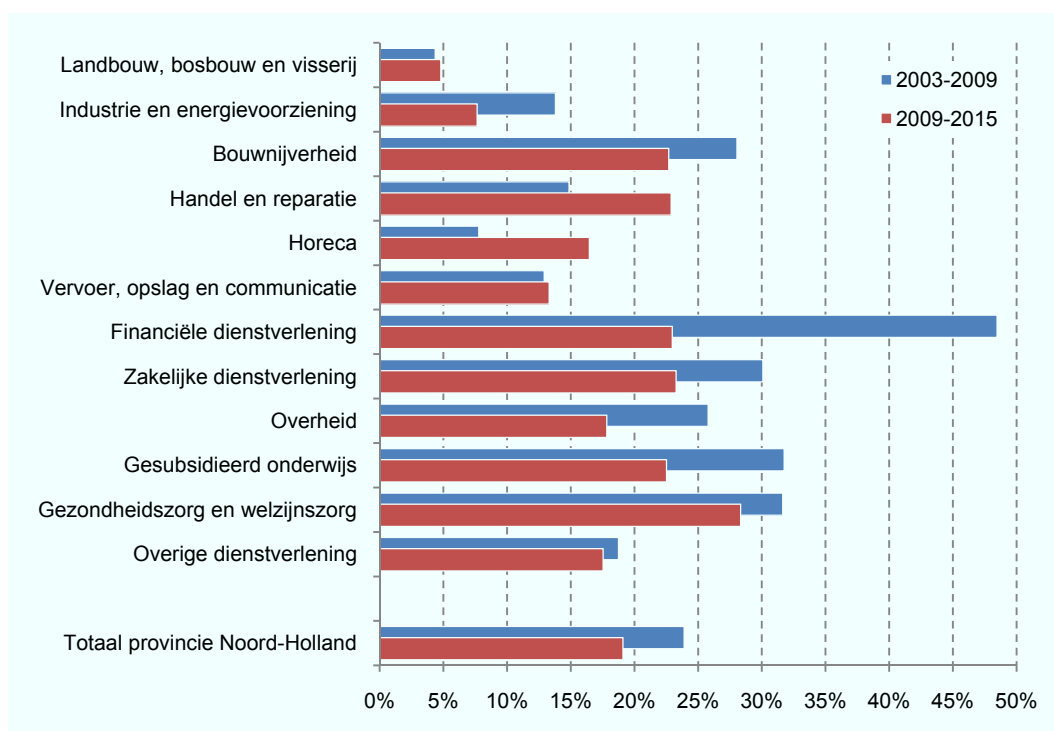
Bron: LISA

Figuur 2.6 Regionale structuur per sector



Bron: LISA

Figuur 2.7 Totale groei productievolume naar sector, Noord-Holland



Bron: CBS Statline, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Tabel 2.5 Jaarlijkse groei productievolume naar sector, Noord-Holland, 2006-2020

	Realisaties / schattingen			Ramingen			
	2007	2008	2009	2010	2011	2012-2015	2016-2020
Landbouw, bosbouw en visserij	-1,0%	2,0%	-5,3%	1,9%	0,6%	0,6%	1,7%
Industrie en energievoorziening	12,1%	4,8%	-15,4%	1,2%	3,0%	0,8%	3,7%
Bouwnijverheid	5,1%	11,4%	-2,9%	-2,1%	3,5%	4,9%	5,4%
Handel en reparatie	6,9%	5,4%	-7,0%	4,6%	3,3%	3,3%	3,7%
Horeca	6,4%	0,5%	-3,9%	3,7%	2,4%	2,3%	2,4%
Vervoer, opslag en communicatie	3,2%	1,3%	-8,7%	3,5%	2,0%	1,8%	3,6%
Financiële dienstverlening	-0,6%	10,7%	20,2%	4,9%	3,5%	3,2%	3,6%
Zakelijke dienstverlening	4,3%	6,6%	-1,5%	4,8%	3,5%	3,2%	3,6%
Overheid	2,8%	5,7%	7,5%	2,6%	3,0%	2,8%	3,3%
Gesubsidieerd onderwijs	6,5%	5,8%	6,3%	2,0%	2,6%	4,0%	3,9%
Gezondheidszorg en welzijnszorg	5,7%	5,1%	7,3%	3,0%	3,6%	4,7%	4,8%
Overige dienstverlening	4,3%	2,9%	2,0%	2,8%	3,0%	2,6%	3,4%
Totaal Noord-Holland	5,3%	5,7%	-1,8%	3,3%	3,1%	2,8%	3,8%

Bron: CBS Statline, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

De sectorstructuur is niet alleen bepalend voor het aantal banen en het type banen in de regio, maar ook voor de manier waarop een economische crisis wordt opgevangen. Figuur 2.7 laat zien hoe de productiewaarde zich in de onderscheiden sectoren in de provincie zich tussen 2003 en 2009 heeft ontwikkeld, en wat de verwachtingen zijn voor de periode 2009-2015.⁶ In de periode 2003-2009 was er sprake van een groei van de productie over de hele linie, waarbij de financiële dienstverlening er positief uitspringt, gevolgd door andere dienstverlenende sectoren (zakelijke diensten, onderwijs, zorg, overheid) en de bouw.

De ramingen voor de periode 2009 tot en met 2015 geven een vergelijkbaar patroon over de sectoren. De groei in de komende periode komt wel lager uit dan in de eerdere jaren, behalve in de sectoren handel & reparatie, horeca en vervoer, opslag & communicatie. Daarmee is de spreiding tussen de sectoren ook kleiner. De belangrijkste procentuele groei in de komende jaren is er in de zorg. De groei van de productie is het kleinst in de landbouw en het industrie- en energiecluster.

Tabel 2.5 toont de jaarlijkse groei per sector. De verschillende sectoren reageren gefaseerd op de crisis. De recessie begon in 2007 in de financiële dienstverlening. Die sector komt opvallend snel terug met zowel in 2008 als in 2009 hoge groeicijfers.⁷ Voor de meeste marktsectoren was 2009 echter een jaar van krimp, terwijl het productievolume in de tertiaire en kwartaire sector, sectoren die sterk vertraagd reageren, mede doordat de overheid in het diepst van de crisis zelf nog niet bezuinigde, nog groeiden. Vanaf 2010 is er weer groei over de hele linie, behalve in de bouw. De bescheiden groei zal zich naar verwachting gestaag voortzetten.

2.3 Ontwikkeling van het aantal banen

De ontwikkeling van het aantal banen (de *vraag* naar arbeid) is sterk – maar niet één-op-één gerelateerd – aan de ontwikkeling van het productie. Daar bestaan verschillende oorzaken voor.

- Door voorraadvorming heeft de economische conjunctuur een vertraagd effect op de productie. In tijden van laagconjunctuur worden voorraden opgebouwd die in tijden van hoogconjunctuur worden aangesproken. Om die reden groeit de productie bij recessie langer door dan het nationaal inkomen en komt de productie bij economisch herstel ook weer wat later op gang.
- Bij een stijgende arbeidsproductiviteit wordt er meer werk per arbeidsplaats verzet. Als de stijging van de arbeidsproductiviteit gelijk op gaat met de het productievolume neemt het aantal banen niet toe.
- In tijden van groei streven bedrijven er in eerste instantie naar om de groei met de bestaande bezetting op te vangen, alvorens personeel te werven. Bij krimp wordt gewacht met het afstoten van arbeid. Immers, de mogelijkheid om werknemers te ontslaan is beperkt door wet- en regelgeving, het kost tijd en geld, en betekent een vernietiging van de investeringen in ervaring, scholing en training. Als ondernemers verwachten dat de krimp ‘uitgezeten’ kan worden zullen ze dus zo min mogelijk overgaan tot ontslag. Maatregelen als deeltijd-WW versterken dat proces.

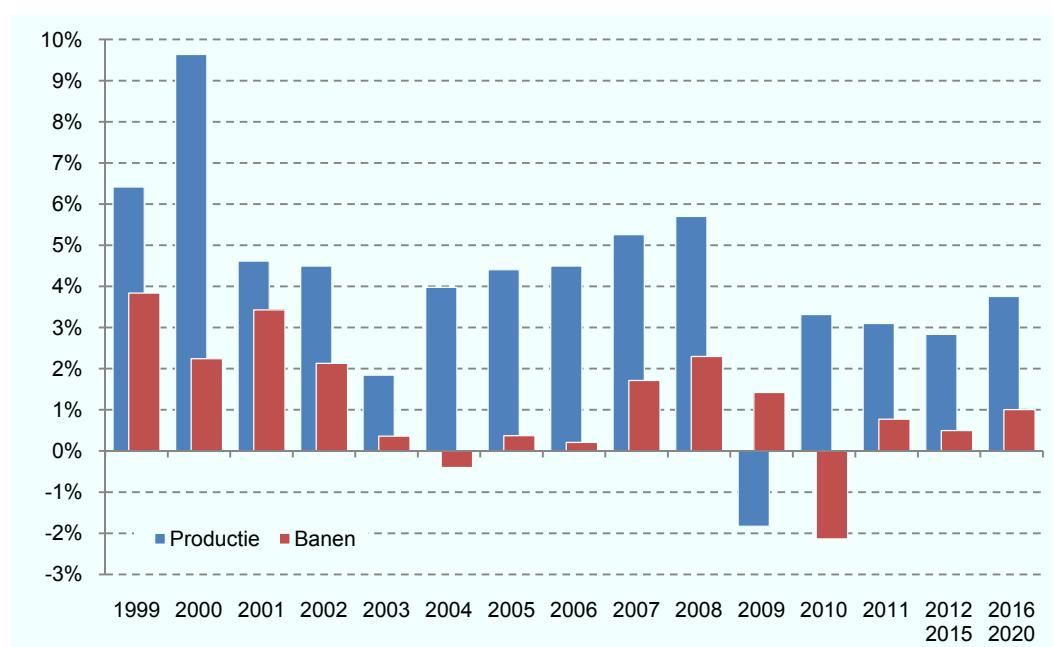
⁶ Productiewaarde is de totale waarde van voor verkoop geproduceerde goederen en diensten.

⁷ Deze groei van het productievolume in de financiële dienstverlening spoort niet met de intuïtie. Er is sprake van uitwisseling in de statistiek met de zakelijke dienstverlening. In het conglomeraat financiële en zakelijke dienstverlening is nogal wat dynamiek geweest, waarbij voormalige werknemers in de zakelijke dienstverlening zich bijvoorbeeld als financieel dienstverlenend zzp'er op de arbeidsmarkt melden.

Gemiddeld duurt het ongeveer een half jaar tot een jaar voordat een verandering in productie-omvang door bedrijven wordt vertaald in een verandering in de vraag naar arbeid. De gevolgen van een crisis werken zodoende met vertraging door op de arbeidsmarkt. Ook als de productie weer aantrekt, kan de vraag naar arbeid nog afnemen.

Figuur 2.8 laat de vertraging duidelijk zien. In termen van productie was 2009 het belangrijkste crisisjaar. In termen van werkgelegenheid valt de klap in 2010. De productie pakt ook weer sneller op dan de werkgelegenheid. Voor heel de periode vanaf 1999 ligt de groei van het aantal banen lager dan de productie. Dat valt terug te voeren op productiviteitswinst. De omstandigheid dat de werkgelegenheid in 2009 procentueel meer terugloopt dan het productievolume in 2010, kan deels terug te voeren zijn op bedrijven die de recessie hebben aangegrepen om reorganisaties door te voeren die ze toch al van plan waren. Een andere verklaring zit echter in de wijze van meten: de gegevens zijn geschoeid op jaarbasis, ontwikkelingen met een kortere of langere periodiciteit kunnen tot een licht vertekend beeld leiden.

Figuur 2.8 Jaarlijkse groei productievolume en groei totaal aantal banen, Noord-Holland



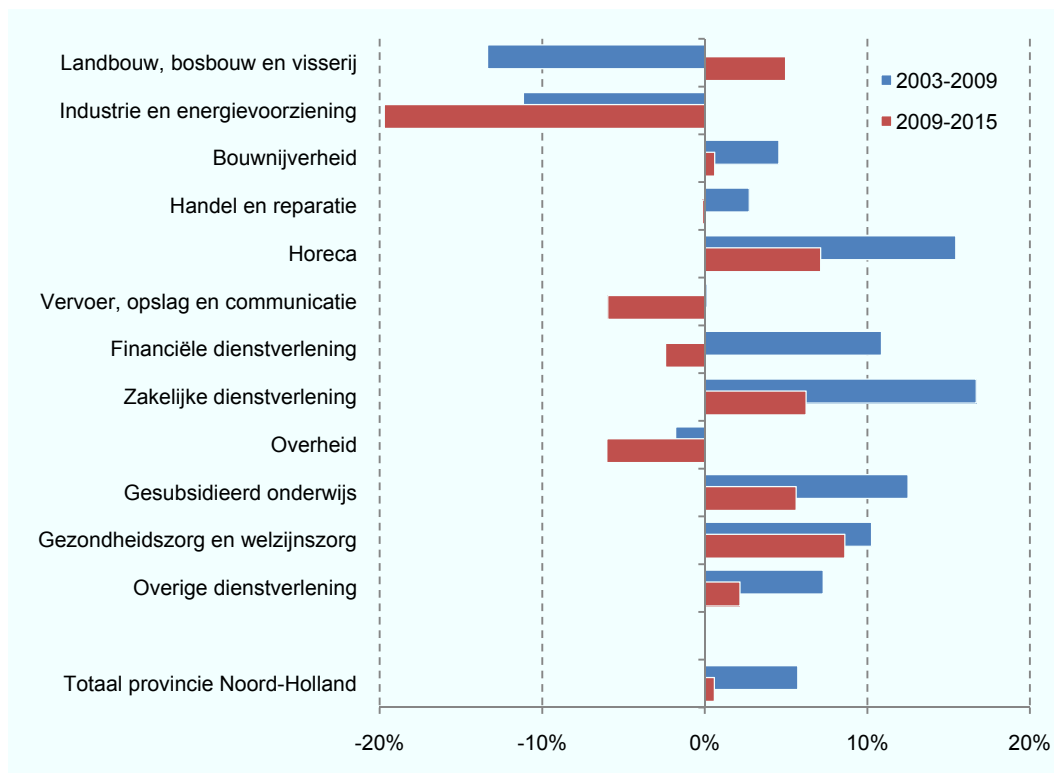
Bron: Productievolume CBS Statline, aantal banen LISA, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

De wijze waarop vertragende effecten spelen verschilt per sector. Met name in de industrie en in de landbouw is er sprake van een discrepantie tussen de ontwikkeling van de productie en van de werkgelegenheid. Deze sectoren hebben de afgelopen jaren een aanzienlijke groei van het productievolume gezien (zie Figuur 2.3), maar zoals Figuur 2.9 laat zien, ook een daling van het aantal banen.

Een belangrijke constatering naar aanleiding van Figuur 2.8 en Figuur 2.9 is dat de economie van Noord-Holland een meer gedempte conjunctuurring kent dan de landelijke economie. De productiegroei was de afgelopen decennia vlakker dan het landelijk gemiddelde. De economie van Noord-Holland is minder conjunctuurgevoelig, wat te verklaren valt uit een lager aandeel van industrie en een hoger aandeel van dienstverlening in de Noord-Hollandse economie. Maar ook

de industrie in Noord-Holland zelf lijkt minder conjunctuurgevoelig dan de industrie in de rest van Nederland. Dat kan veroorzaakt worden door het grotere aandeel van MKB-bedrijven in Noord-Holland. De andere sectoren in Noord-Holland komen meer overeen met het landelijk patroon. Ook voor de toekomst ligt een meer gedempte conjunctuurencyclus in Noord-Holland dan in Nederland als geheel in de lijn der verwachting.

Figuur 2.9 Ontwikkeling banen naar sector in Noord-Holland



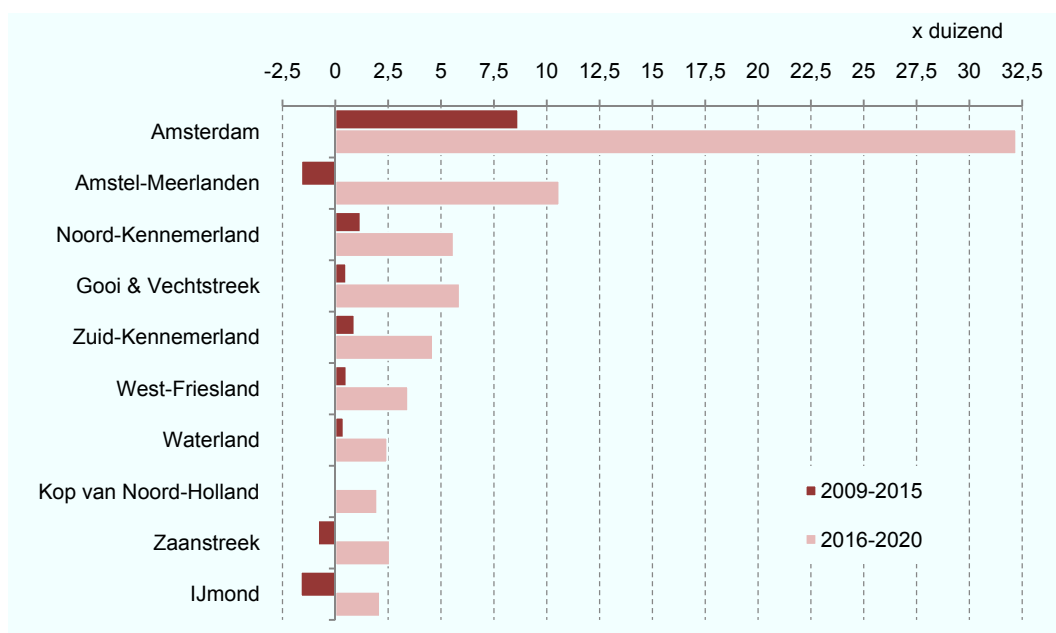
Bron: CBS Statline, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Figuur 2.10 laat zien hoe de prognoses voor sectorale groei doorvertalen in banengroei per regio. In het gehanteerde model wordt daarbij uitgegaan van een proportionele groei van de sectoren over de regio's binnen de provincie. Met andere woorden, het model rekent niet met verplaatsing van (clusters van) bedrijvigheid binnen de provincie.⁸ In de naar regionaal niveau doorvertaalde groeicijfers zit daarom een grotere onzekerheid dan in de sectorale cijfers zelf. Figuur 2.10 dient daarom met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

Indachtig dit voorbehoud, zal er op de korte termijn alleen in Amsterdam sprake zijn van merkbare groei van de werkgelegenheid. Het kortetermijnperspectief van IJmond en Amstel-Meerlanden is licht negatief. Na 2015 wordt over de hele linie aantrekkende groei verwacht, maar hier geldt een dubbel voorbehoud: er is onzekerheid over de economische groei en het model anticipeert niet op verplaatsingen binnen de provincie.

⁸ De mogelijkheid om activiteiten te verplaatsen verschilt per sector. Daar waar activa fysiek vastliggen (havens, luchthavens) of er sprake is van een stringent vestigingsbeleid (industrie) is verplaatsing onmogelijk of lastig. Banen in de dienstverlening zijn veel mobieler.

Figuur 2.10 Verwachte ontwikkeling aantal banen 2009-2015 en 2016-2020 naar regio



Bron: Ramingen SEO Economisch Onderzoek

2.4 Conclusie

De vraag naar arbeid in de provincie Noord-Holland bedraagt bijna 1,4 miljoen banen, meer dan een zesde van het totaal aantal banen in Nederland. Ruim de helft van die banen voltrekken zich in de regio's Amsterdam en Amstel-Meerlanden. Vergelijken met de nationale economie, is Noord-Holland relatief sterk in de financiële en zakelijke dienstverlening (Amsterdam) en in transport en logistiek (Schiphol). Industrie en bouw zijn relatief klein.

De invloed van de kredietcrisis op de Noord-Hollandse economie is meerledig:

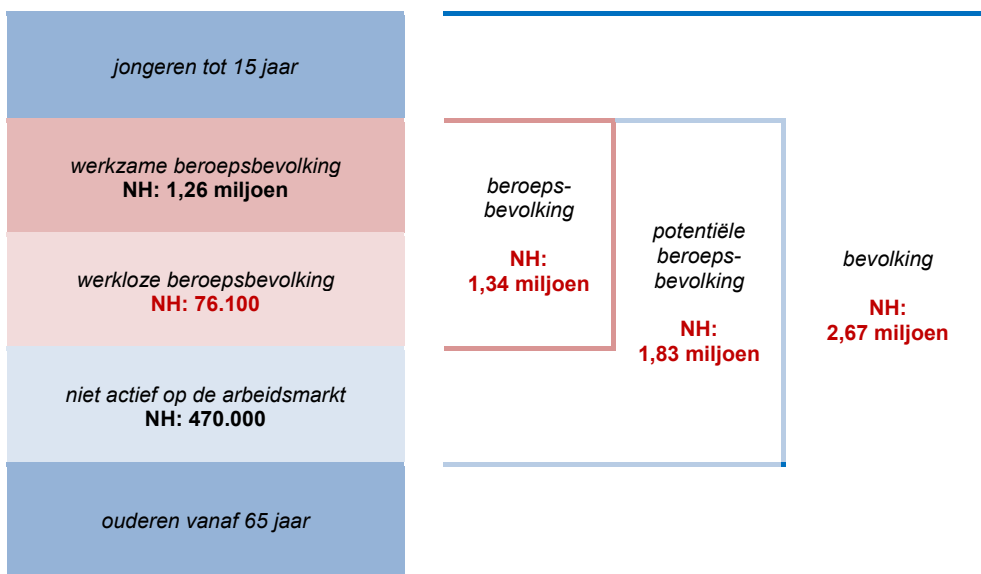
- in termen van productievolume was 2009 een jaar van aanzienlijke krimp, maar 2009 blijkt voorlopig ook het enige krimpjaar te zijn geweest.
- Het herstel dat met ingang van 2010 is ingezet gaat niet in het groeitempo dat we in de periode 2003-2008 gewend waren.
- De vraag naar arbeid reageert met een vertraging van ongeveer een jaar op de ontwikkeling van de productie. Op de arbeidsmarkt is 2010 een jaar van krimp.
- Vanaf 2011 groeit het aantal banen weer, maar op zeer bescheiden schaal: jaarlijks minder dan één procent. Dat is meer in lijn met de bescheiden ontwikkeling in de jaren 2003-2006, dan met de periodes van snelle groei van de afgelopen jaren (1999-2002 en 2007, 2008).

3 Het aanbod van arbeid

Tegenover de vraag naar arbeid (banen) staat het aanbod van arbeid: mensen die werken of willen werken. Het aanbod van arbeid wordt bepaald door de samenstelling van de bevolking, en door de mate van arbeidsparticipatie.

Het aanbod van arbeid omvat alle mensen die beschikbaar zijn voor het verrichten van betaald werk. Jongeren tot 15 en ouderen vanaf 65 vallen buiten de *scope* van de arbeidsmarkt. De *potentiële beroepsbevolking* bestaat uit alle personen tussen 15 en 65 jaar. De *beroepsbevolking* bestaat uit alle leden van de potentiële beroepsbevolking die werkzaam zijn, of zich actief aanbieden voor een baan van 12 uur per week of meer. Het verschil tussen de *potentiële beroepsbevolking* en de (feitelijke) *beroepsbevolking* zit in mensen die niet beschikbaar zijn voor het leveren van arbeid. Bijvoorbeeld omdat ze voltijds onderwijs volgen, arbeidsongeschikt zijn, mantelzorg bieden, met vroegpensioen zijn, of een andere reden hebben om niet actief op de arbeidsmarkt te zijn. De beroepsbevolking valt uiteen in twee groepen: mensen met een baan (de *werkzame beroepsbevolking*) en mensen zonder baan, maar wel op zoek naar werk: de *werkloze beroepsbevolking*.

Figuur 3.1 Beroepsbevolking in relatie tot de bevolking (Noord-Holland, 2010)



Bron: Bevolking: Provincie Noord-Holland; ramingenberoepsbevolking SEO

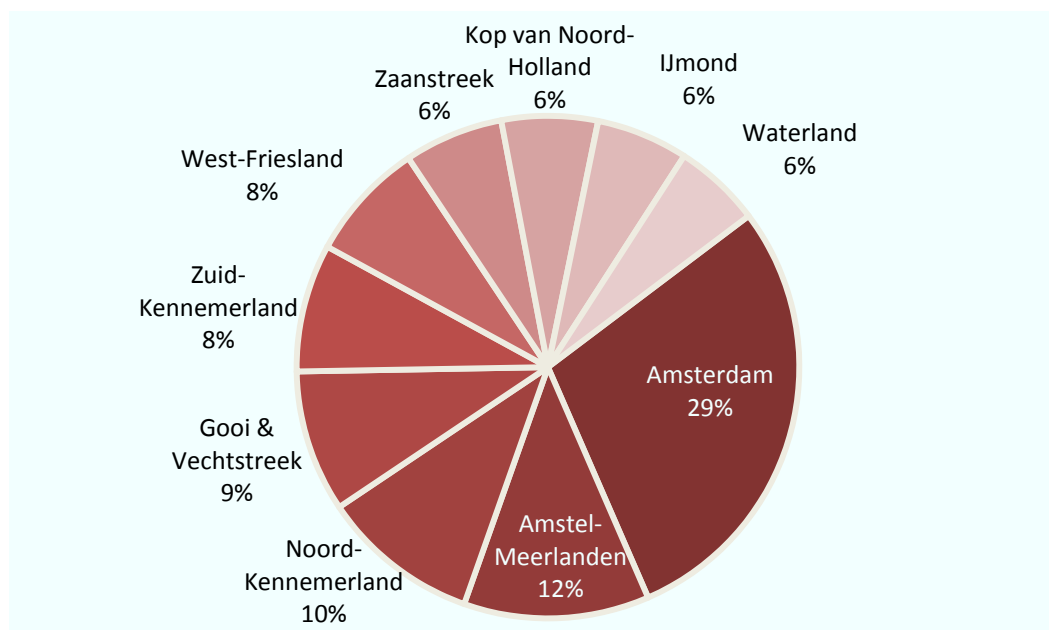
Belangrijke parameters in het aanbod op de arbeidsmarkt zijn:

- *bruto arbeidsparticipatiegraad*: het deel van de potentiële beroepsbevolking dat deel uitmaakt van de beroepsbevolking. In 2009 bedroeg de bruto participatiegraad in Nederland 71 procent.
- *netto participatiegraad*: het deel van potentiële beroepsbevolking dat werkzaam is in een baan van meer dan twaalf uur per week.
- *werkloosheid*: het deel van de beroepsbevolking dat niet werkzaam is in een baan van twaalf of meer uren per week. De werkloosheid wordt dus bepaald op basis van de (feitelijke) beroepsbevolking, en niet op basis van de potentiële beroepsbevolking.

3.1 Bevolking

De analyse van het aanbod van arbeid begint met de samenstelling en de groei van de bevolking. Hoewel mensen niet in dezelfde plaats of regio hoeven te wonen en te werken, is de lokale bevolking wel een goed startpunt. In 2010 woonde 16,1 procent van de Nederlandse bevolking in Noord-Holland: bijna 2,7 miljoen mensen.

Figuur 3.2 Bevolking per regio in de Noord-Holland, 2010



Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

De regio Amsterdam (767.500 inwoners) is met 29 procent het grootst (Figuur 3.2), gevolgd door Amstel-Meerlanden met twaalf procent (318.500) en Noord-Kennemerland met tien procent (272.000). Het aantal inwoners is beter gespreid over de provincie dan het aantal banen (Figuur 2.1). Amsterdam en Amstel-Meerlanden tellen samen 53 procent van het aantal banen, tegen 'slechts' 41 procent van het aantal inwoners. Voor de overige regio's geldt dat ze proportioneel meer inwoners dan banen hebben. De conclusie is dat Amsterdam en Amstel-Meerlanden een sterk positief (inkomende) pendelsaldo hebben, en de andere regio's een negatief pendelsaldo.⁹

De bevolking van Noord-Holland is de afgelopen jaren met ongeveer een half procent per jaar gegroeid, zie tabel 3.1. De bevolkingsgroei is hoger dan landelijk, maar lager dan in Utrecht en Flevoland. De groei is ongelijk verdeeld binnen de provincie. Amstel-Meerlanden, met Hoofddorp en Nieuw-Vennep als groeikernen, kent de sterkste groei. Ook Amsterdam, met relatief grote schommelingen in het groeipatroon, en de Zaanstreek zijn groeiregio's. De Kop van Noord-Holland is de enige krimpregio in de provincie. De verwachting is dat de groei de komende jaren zal afvlakken, en dat verschillen in groeisnelheid tussen de regio's verminderen.

⁹ Arbeidspendel trekt zich niets aan van provinciegrenzen. Flevoland, en met name de gemeente Almere hebben een zeer groot negatief pendelsaldo: aanzienlijk meer inwoners dan banen.

Tabel 3.1 Jaarlijkse groei totale bevolking, 2006-2020

	Realisaties				Prognose		
	2007	2008	2009	2010	2011	2012 2015	2016 2020
Kop van Noord-Holland	-0,02%	-0,29%	-0,14%	0,09%	-0,03%	0,03%	0,07%
West-Friesland	0,23%	0,62%	0,92%	0,91%	0,50%	0,28%	0,27%
Noord-Kennemerland	-0,05%	0,11%	0,36%	0,31%	0,29%	0,30%	0,27%
IJmond	0,63%	0,62%	0,80%	0,60%	0,35%	0,16%	0,19%
Waterland	-0,03%	0,12%	0,29%	0,29%	0,18%	0,04%	0,13%
Zaanstreek	0,75%	0,88%	0,71%	0,70%	0,77%	0,42%	0,32%
Amsterdam	-0,03%	0,57%	1,14%	1,57%	0,65%	0,54%	0,75%
Zuid-Kennemerland	-0,07%	0,26%	0,30%	0,79%	0,26%	0,17%	0,12%
Amstel-Meerlanden	1,41%	1,47%	1,40%	1,13%	1,16%	0,78%	0,51%
Gooi & Vechtstreek	0,05%	0,08%	0,55%	0,04%	-0,01%	0,07%	0,11%
Provincie Noord-Holland	0,25%	0,50%	0,77%	0,86%	0,49%	0,36%	0,39%
Provincie Utrecht	0,90%	0,90%	0,79%	0,83%	0,85%	0,61%	0,63%
Provincie Flevoland	1,02%	1,14%	1,26%	1,16%	1,30%	1,00%	1,05%
Nederland	0,15%	0,29%	0,49%	0,54%	0,48%	0,31%	0,27%

Bron: CBS Statline en Provincie Noord-Holland, bewerking SEO Economisch onderzoek

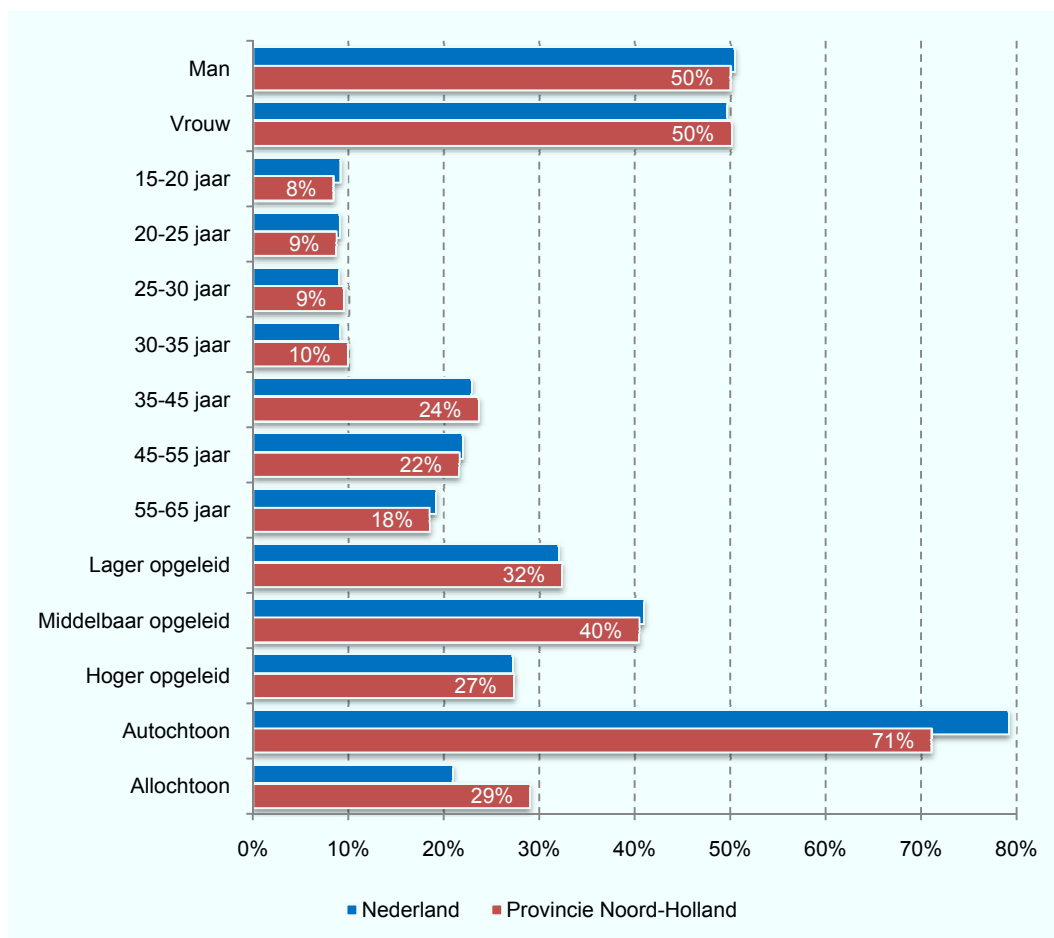
3.2 Beroepsbevolking en arbeidsmarktparticipatie

De potentiële beroepsbevolking (iedereen tussen de 15 en 65) in Noord-Holland wijkt in samenstelling nauwelijks af van de landelijke potentiële beroepsbevolking. De man-vrouw verhouding is *fifty-fifty*, de grootste groepen zitten in de leeftijdsklassen tussen 35 en 55 jaar, de grootste groep (veertig procent) heeft een middelbaar opleidingsniveau. Er is één verschil: het aandeel allochtonen in de potentiële beroepsbevolking ligt met 29 procent aanzienlijk boven het landelijk gemiddelde.

De stap van potentiële beroepsbevolking naar beroepsbevolking loopt via de arbeidsmarktparticipatie. Dat is geen statisch, van buitenaf opgelegd gegeven, maar weerspiegelt de voorkeuren en het gedrag van huishoudens en van individuen. Dat kan door de tijd veranderen, en veranderingen kunnen per groep binnen de bevolking anders uitpakken. Een van de grote veranderingen op de arbeidsmarkt van de afgelopen decennia is de sterk toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen. Een lopende trend is de toenemende arbeidsmarktparticipatie van niet-westerse allochtonen. Bij de latere generaties, die nu de arbeidsmarkt betreden, ligt de participatiegraad aanzienlijk hoger dan bij hun voorgangers. Een van de grote uitdagingen voor de komende jaren is het verhogen van de participatie van ouderen.

Arbeidsparticipatie wordt ook beïnvloed door het overheidsbeleid en door de opstelling van werkgevers. Het afschaffen van VUT-regelingen werkt bevorderend op de participatie van ouderen. Flexibele werktijden en toegankelijke kinderopvang bevorderen de arbeidsparticipatie van vrouwen. Daarnaast heeft de economische conjunctuur een grote invloed op het aanbod van arbeid. Immers, in tijden van groei, met veel vacatures, trekken bedrijven harder aan de markt. Dat leidt tot een navenant opwaartse druk op het beloningsniveau, en op een hoger aantal individuen dat zich beschikbaar stelt op de arbeidsmarkt.

Figuur 3.3 Samenstelling potentiële beroepsbevolking naar kenmerken, 2009



Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

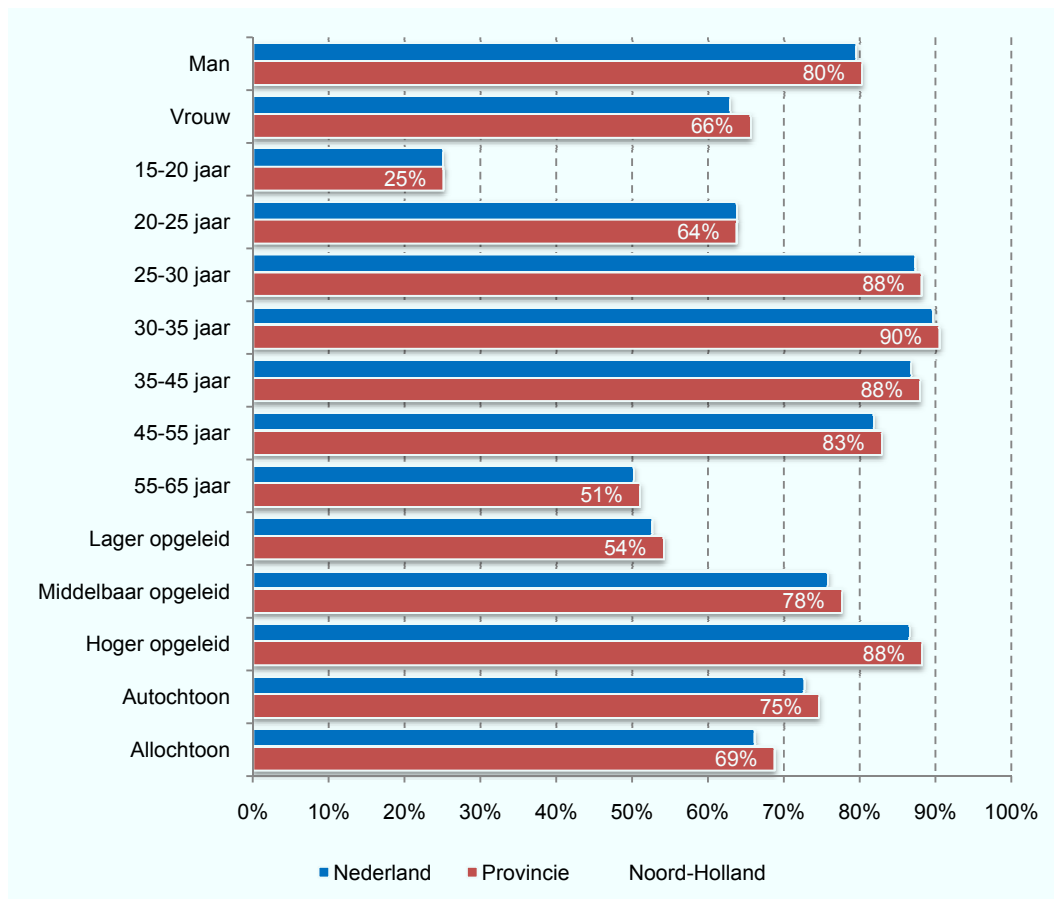
In een slechte economische situatie werkt het precies andersom. Ontslagen werknemers, potentiële toetreders en herintreders schatten hun kansen op een baan dermate laag in, dat ze zich (tijdelijk) terugtrekken van de arbeidsmarkt. Ze gaan studeren, vallen terug op het inkomen van de partner of gaan eerder met pensioen – voor zover ze het zich financieel kunnen permitteren natuurlijk.¹⁰ De arbeidsmarkt in de periode 2007/2008 stond in het teken van krapte. Het aantal banen groeide snel en de participatie van ouderen was laag. Bedrijven maakten zich zorgen over aanstaande pensioneringsgolven, die er voor zorgen dat er versneld veel kennis en ervaring verloren gaan. Deze krapte ijde, ondanks een krimp van de productie, in 2009 nog na.

De bruto participatie in Noord-Holland ligt met 73 procent boven het landelijk gemiddelde. Deze voorsprong geldt voor alle geledingen van de bevolking. Figuur 3.4 laat zien dat er wel aanzienlijke verschillen in bruto arbeidsmarktparticipatie bestaan tussen de diverse groepen in de potentiële beroepsbevolking. Van de mannen tussen de 15 en de 65 participeert tachtig procent, van de vrouwen slechts 66 procent. In Noord-Holland scoren de vrouwen wel hoger dan in de rest van Nederland. De participatie van jongeren (tot en met 25) blijft achter bij de andere leeftijdsgroepen, maar dat is niet noodzakelijk een slechte zaak: in die groep vinden we grote aantallen studerende, die nu in zichzelf investeren. Ook de participatie van ouderen blijft achter: het ver-

¹⁰ In de economische theorie staat dit te boek als het *discouraged worker effect*.

schil tussen de groep tussen de 45 en 55 en de groep tussen 55 en 65 bedraagt meer dan dertig procentpunten. Noord-Holland wijkt daarin vrijwel niet af van het landelijk beeld.

Figuur 3.4 Bruto arbeidsmarktparticipatie naar persoonskenmerken, 2009



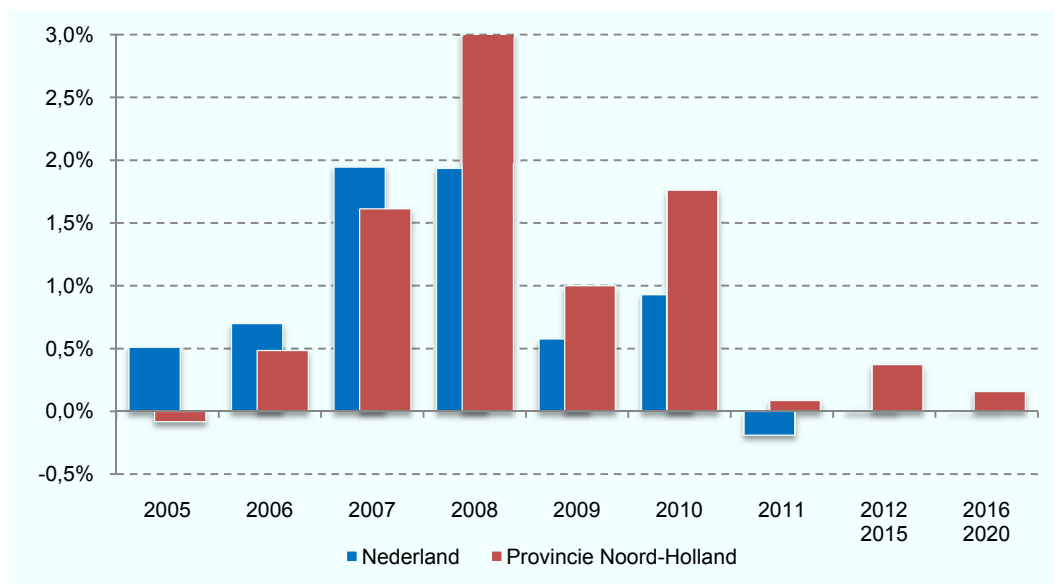
Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

In het model dat aan de *Monitor* ten grondslag ligt, is zowel een prognose gemaakt voor de groei van de bevolking en van de potentiële beroepsbevolking, als van de participatie per bevolkingsgroep. De combinatie van die twee exercities leidt tot een prognose voor de ontwikkeling van de beroepsbevolking. Tabel 3.2 en Figuur 3.5 tonen de jaarlijkse groeicijfers van de beroepsbevolking. De cijfers weerspiegelen de bevolkingsgroei en de hierboven omschreven mechanismen in cultuur, beleid en conjunctuur die de participatiegraad beïnvloeden. Voor de provincie piekte de groei in 2008, om in 2009 snel te dalen. De sterke terugval van de (voorspelde) groei van de beroepsbevolking in 2011 is een uiting van het eerder aangestipte *discouraged worker effect*. Groepen met toch al beperkte toegang tot de arbeidsmarkt haken af als de werkgelegenheid terugloopt.¹¹ De beroepsbevolking blijft niettemin groeien. Voor de periode tot en met 2015 wordt een beperkte groei verwacht, die na 2015 verder afvlakt.

¹¹ Eind 2009/begin 2010 is vooral de participatie van jongeren (15-24) en in mindere mate van allochtonen (in alle leeftijdsgroepen) teruggelopen.

De beroepsbevolking in Noord-Holland nam in de periode 2003-2007 langzamer toe dan landelijk. In 2008 draaide dat om, en groeit Noord-Holland sneller dan de rest van het land. Ook de komende jaren zal dat zo blijven.

Figuur 3.5 Jaarlijkse groei beroepsbevolking, 2005-2020



Bron: Eigen berekeningen, SEO Economisch Onderzoek

Tabel 3.2 Jaarlijkse groei beroepsbevolking regio, 2007-2020

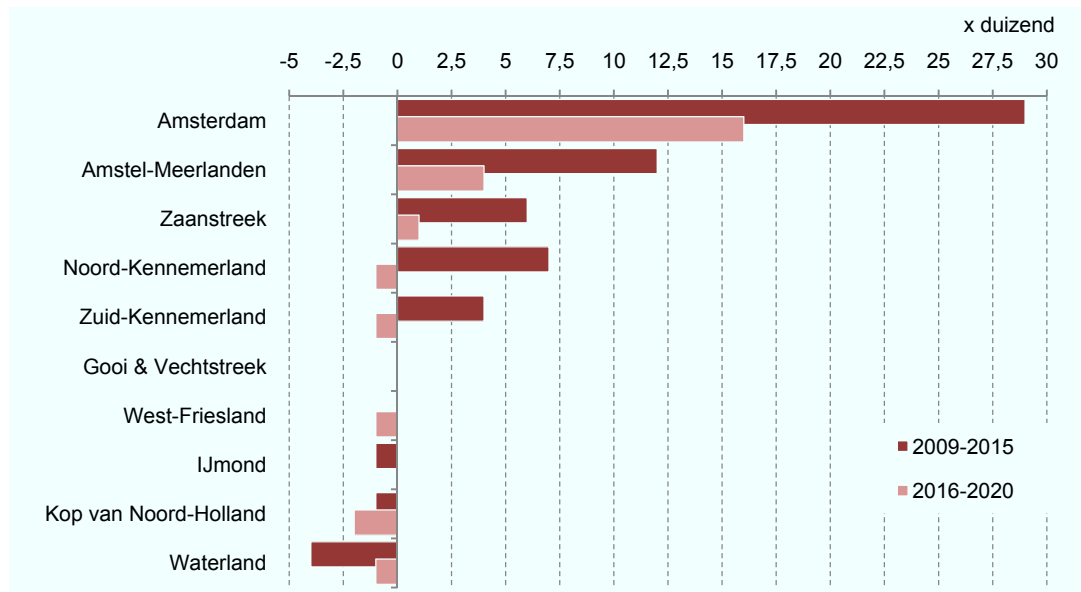
	Realisaties			Ramingen			
	2007	2008	2009	2010	2011	2012 2015	2016 2020
Kop van Noord-Holland	2,1%	0,1%	1,2%	0,4%	-0,6%	-0,1%	-0,4%
West-Friesland	2,5%	1,2%	2,4%	1,4%	-0,6%	-0,1%	-0,1%
Noord-Kennemerland	1,6%	5,6%	-2,5%	1,6%	0,5%	0,5%	-0,1%
IJmond	1,5%	2,2%	0,5%	0,7%	-0,2%	-0,4%	0,0%
Waterland	-1,7%	2,7%	1,3%	-1,2%	-1,2%	-0,5%	-0,3%
Zaanstreek	-0,7%	5,6%	2,0%	3,0%	1,1%	0,4%	0,1%
Amsterdam	2,9%	2,8%	0,4%	3,5%	0,2%	0,6%	0,6%
Zuid-Kennemerland	2,2%	1,2%	4,2%	0,9%	0,1%	0,4%	0,0%
Amstel-Meerlanden	-0,3%	5,4%	2,1%	1,4%	0,7%	1,1%	0,3%
Gooi & Vechtstreek	2,1%	2,0%	0,9%	0,1%	-0,3%	0,2%	-0,1%
Provincie Noord-Holland	1,6%	3,0%	1,0%	1,8%	0,1%	0,4%	0,2%
Provincie Utrecht	3,3%	1,2%	1,2%	1,5%	0,5%	0,8%	0,4%
Provincie Flevoland	2,8%	3,8%	1,1%	0,8%	0,3%	0,9%	0,6%
Nederland	1,9%	1,9%	0,6%	0,9%	-0,2%	0,0%	0,0%

Bron: Realisaties CBS Statline, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Er bestaan aanzienlijke verschillen tussen de regio's in de provincie, zowel bij de realisatie in het recente verleden als bij de ramingen voor de korte en middellange termijn. De ramingen geven aan dat de procentuele groei de komende jaren in Amsterdam en Amstel-Meerlanden het hoogst

zal zijn. Tabel 3.3 laat zien wat deze prognoses betekenen in aantallen personen. De Noord-Hollandse beroepsbevolking, anno 2009 1,313 miljoen zielen, zal in 2020 toegenomen zijn tot 1,381 miljoen, een toename met 67.700 personen die werken of willen werken. Die netto toename is ongelijk verdeeld, zo toont Figuur 3.6. De toename is het saldo van +77.000 in groeiregio's en -10.000 in krimpregio's. Amsterdam alleen staat voor een groei met 45.000, en ook in Amstel-Meerlanden is de verwachte groei aanzienlijk. Waterland en de Kop van Noord-Holland, en in mindere mate IJmond en West-Friesland zijn de krimpregio's.

Figuur 3.6 Ontwikkeling beroepsbevolking 2009-2015 en 2016-2020 naar regio



Bron: CBS Statline, Provincie Noord-Holland, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Tabel 3.3 Omvang beroepsbevolking per regio, 2007-2020

Aantal personen (x 1000)	Realisaties		Ramingen				
	2007	2008	2009	2010	2011	2015	2020
Kop van Noord-Holland	79	79	80	81	80	79	77
West-Friesland	96	98	100	101	101	100	99
Noord-Kennemerland	126	133	129	131	132	136	135
IJmond	73	74	75	75	75	74	74
Waterland	72	74	75	74	73	71	70
Zaanstreek	78	82	84	86	87	90	91
Amsterdam	383	394	395	409	410	424	440
Zuid-Kennemerland	102	103	107	108	108	111	110
Amstel-Meerlanden	146	153	157	159	160	169	173
Gooi & Vechtstreek	108	111	112	112	111	112	112
Provincie Noord-Holland	1.262	1.300	1.313	1.336	1.337	1.367	1.381
Provincie Utrecht	587	594	601	610	613	641	657
Provincie Flevoland	183	190	192	194	194	203	211
Nederland	7.653	7.801	7.846	7.919	7.904	7.963	7.943

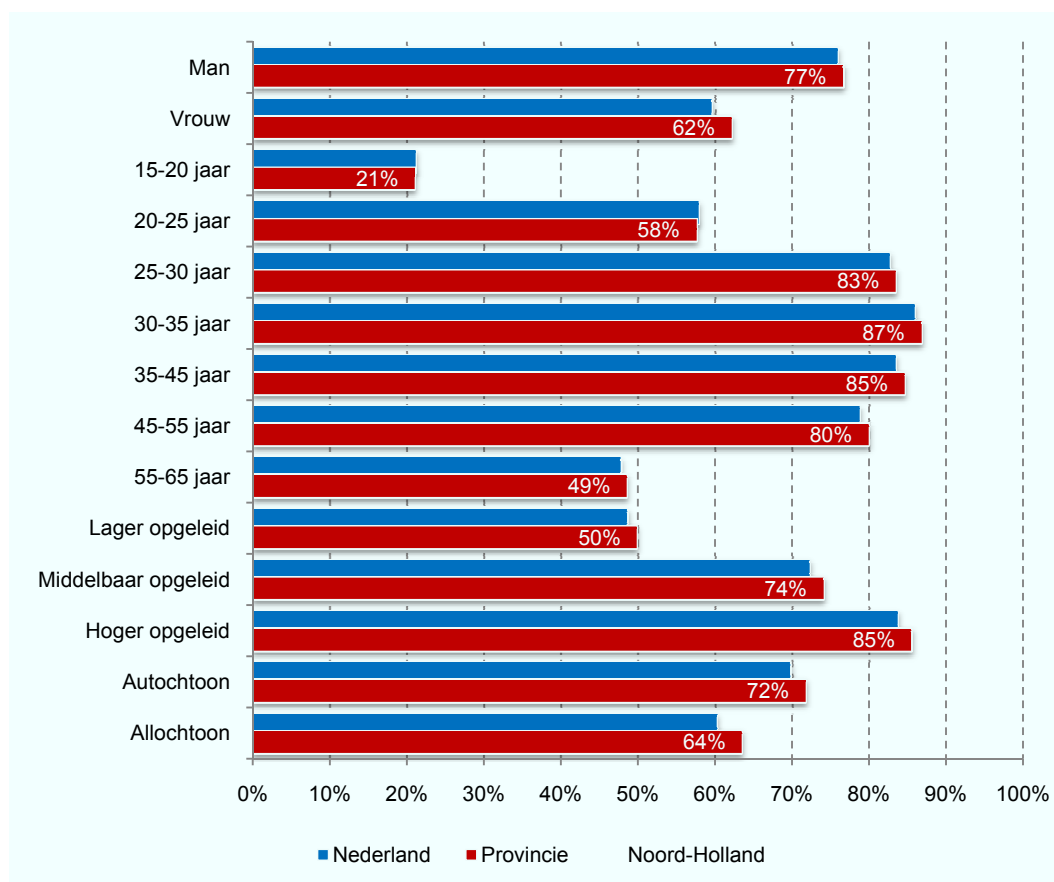
Bron: Realisaties CBS Statline, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

3.3 Werkenden

De beroepsbevolking wordt verdeeld in werkenden (met een baan van gemiddeld twaalf uur per week of meer) en werklozen, die op zoek zijn naar werk. Het aantal werkenden als onderdeel van de potentiële beroepsbevolking staat te boek als de netto participatie. De netto participatie in Nederland bedraagt ongeveer 68 procent. Ook hier scoort Noord-Holland met bijna 70 procent hoger dan het landelijk gemiddelde.

Nog sterker dan de bruto participatiegraad is de netto arbeidsmarktparticipatie afhankelijk van de economische conjunctuur. In laagconjunctuur, als de productievraag afneemt, zal ook de werkgelegenheid afnemen. Mensen verliezen hun baan en daarmee daalt de netto arbeidsparticipatie.

Figuur 3.7 Netto arbeidsmarktparticipatie naar persoonskenmerken, 2009



Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Het patroon van de netto participatie uitgezet naar bevolkingsgroep (Figuur 3.7) komt overeen met het patroon van de bruto participatie (Figuur 3.4). Vrouwen blijven achter bij mannen, allochtonen bij autochtonen, jongeren (tot 25) en ouderen (vanaf 55) blijven achter bij de midden-groepen. Hoe hoger de opleiding, hoe hoger de netto participatie.

Tabel 3.4 geeft een overzicht van de gerealiseerde en geraamde ontwikkeling van het aantal werkenden, als resultante van de ramingen van ontwikkeling van de beroepsbevolking en van de netto participatie. Het aantal werkenden in de provincie bedroeg in 2009 1,251 miljoen. Dat zijn er

5.000 minder dan in 2008, een daling met 0,4 procent. Volgens de ramingen neemt het aantal werkenden vanaf 2010 gestaag toe, tot 1,325 miljoen in 2020. Over een periode van elf jaar is dat een stijging met zes procent. In totaal betreft het 74.400 werkenden.

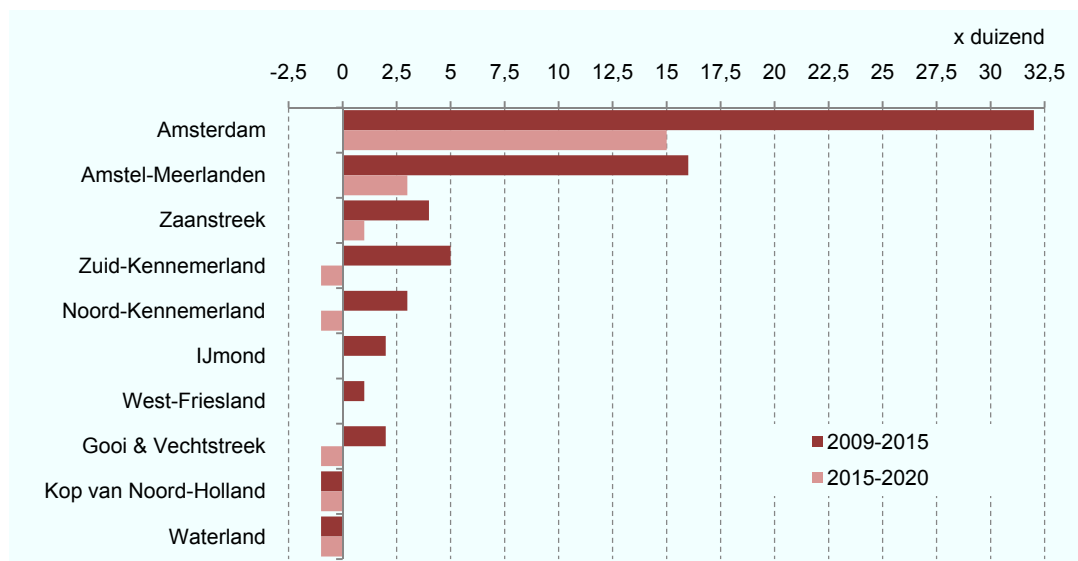
Tabel 3.4 Omvang werkende beroepsbevolking, 2003-2020

Aantal werkenden (x 1000)	Realisaties			Ramingen			
	2007	2008	2009	2010	2011	2015	2020
Kop van Noord-Holland	77	77	78	78	78	77	76
West-Friesland	94	95	97	97	98	98	98
Noord-Kennemerland	121	128	123	123	124	126	125
IJmond	71	73	72	73	74	74	74
Waterland	70	72	72	72	72	71	70
Zaanstreek	73	77	80	80	82	84	85
Amsterdam	359	375	369	375	382	401	416
Zuid-Kennemerland	98	102	102	103	105	107	106
Amstel-Meerlanden	142	149	151	153	156	167	170
Gooi & Vechtstreek	104	108	106	106	107	108	107
Provincie Noord-Holland	1.209	1.256	1.251	1.260	1.277	1.313	1.325
Provincie Utrecht	564	575	576	579	589	616	631
Provincie Flevoland	173	182	182	183	186	191	199
Nederland	7.309	7.501	7.469	7.478	7.559	7.712	7.703

Bron: CBS Statline, bewerking en ramingen SEO Economisch Onderzoek

Evenals bij de groei van de hele beroepsbevolking is de ontwikkeling van het aantal werkenden ongelijk verdeeld, zie Figuur 3.8. De grote groei speelt zich af in Amsterdam en Amstel-Meerlanden. Waterland en de Kop van Noord-Holland zijn ook op dit front de krimpregio's.

Figuur 3.8 Ontwikkeling aantal werkenden 2009-2020 naar regio



Bron: Raming SEO Economisch Onderzoek

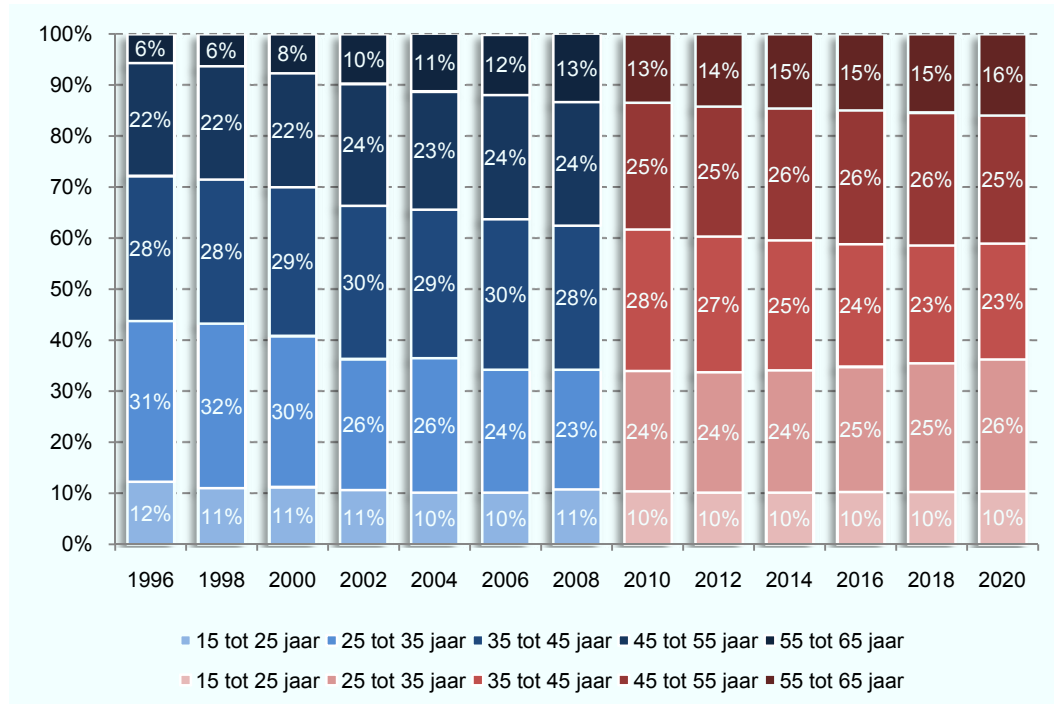
3.4 Vervangingsvraag

Zelfs in een periode van laagconjunctuur, wanneer de omvang van de productie en de vraag naar arbeid minder groeien dan in hoogconjunctuur, zit de arbeidsmarkt niet op slot. Gemiddeld verandert per jaar ongeveer tien procent van alle werknemers van baan. In een laagconjunctuur ligt dat percentage iets lager, in een hoogconjunctuur iets hoger. Ongeacht de conjunctuur gaan mensen met pensioen, worden arbeidsongeschikt of trekken zich (tijdelijk) terug van de arbeidsmarkt, bijvoorbeeld om mantelzorg te verlenen of een opleiding te volgen. Ook in een recessie worden arbeidskrachten die zich terugtrekken van de arbeidsmarkt vervangen, zij het niet allemaal. Deze vorm van vraag naar arbeid staat bekend als *vervangingsvraag*, en is per definitie positief.

Naast de vervangingsvraag staat de vraag naar nieuwe arbeidskrachten, als gevolg van groei van de productie. Deze vraag staat bekend als *uitbreidingsvraag*. Uitbreidingsvraag kan zowel positief als negatief zijn. In 2006 was de vervangingsvraag ruim drie keer zo groot als de uitbreidingsvraag (ROA, 2007).

Figuur 3.9 toont de leeftijdsopbouw van de beroepsbevolking in Noord-Holland voor de periode 1996-2020. Het aandeel 55-plusser neemt snel toe. In 1996 was het nog zes procent, inmiddels zitten we op dertien procent en in 2020 loopt het door tot zestien procent. Dankzij de vergrijzing neemt het aandeel van de vervangingsvraag in de totale arbeidsvraag toe. Immers, de gemiddelde leeftijd van de werkzame beroepsbevolking stijgt, en er gaan dus steeds grotere groepen met pensioen. Doordat er minder jongeren zijn om aan die vervangingsvraag te voldoen, laat staan aan een eventuele uitbreidingsvraag, neemt de spanning op de arbeidsmarkt toe – tenzij de arbeidsparticipatie toeneemt, of de vraag naar arbeid afneemt, bijvoorbeeld door het verlagen van de productie of door een toename van de arbeidsproductiviteit.

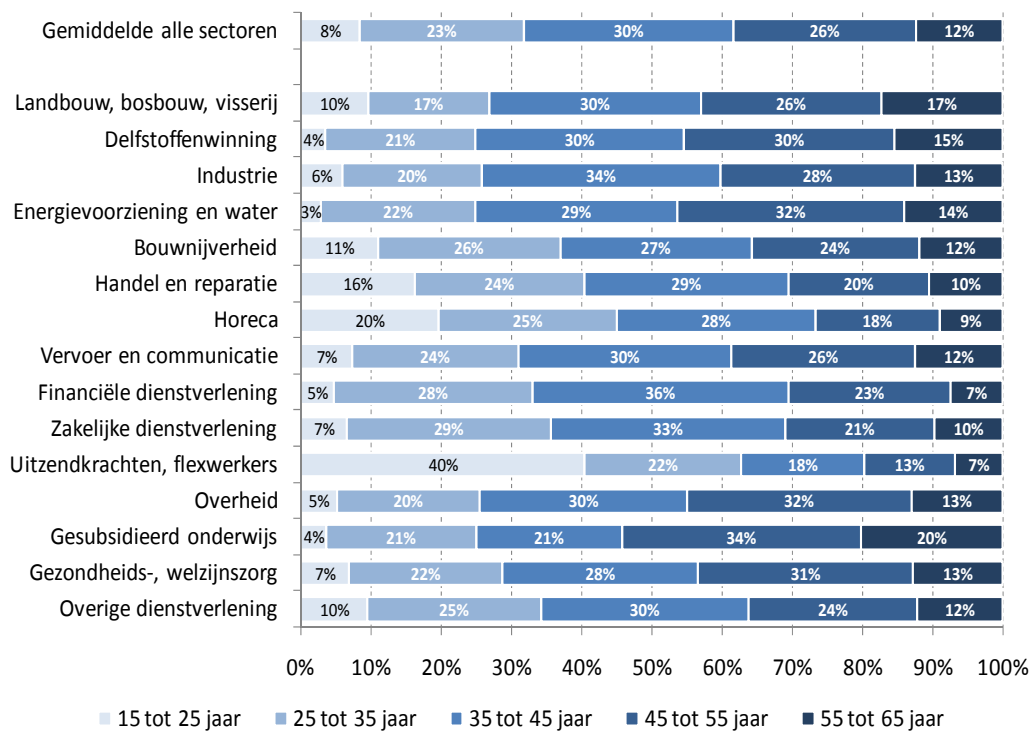
Figuur 3.9 Ontwikkeling leeftijdsopbouw beroepsbevolking provincie Noord-Holland, 1996-2020



Bron: CBS Statline (2009), bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

De wijze waarop de vervangingsvraag zich ontwikkelt is afhankelijk van de leeftijdsopbouw van het personeelsbestand in een sector. Figuur 3.10 geeft een overzicht van die leeftijdsopbouw per sector in 2007.¹² Het onderwijs is de meest vergrijsde sector. Twintig procent van het personeelsbestand is 55 jaar of ouder, ruim de helft is ouder dan 45 jaar. Binnen tien jaar dient dus een vijfde van het werknemersbestand te worden vervangen, binnen twintig jaar ruim de helft. De vraag is of er voldoende jongeren met de juiste afstudeerrichting zijn om die vervangingsvraag in te lossen. Voor de provincie Noord-Holland kan worden vastgesteld dat de relatief grote sectoren (zakelijke dienstverlening, handel en reparatie, vervoer en communicatie, en financiële dienstverlening) een relatief jong personeelsbestand hebben, waardoor de vervangingsvraag lager zal zijn dan landelijk.

Figuur 3.10 Leeftijdsopbouw per sector in Nederland, 2007



Bron: Volkerink (2009)

3.5 Conclusie

De beroepsbevolking van Noord-Holland bestaat uit bijna 1,4 miljoen personen, ongeveer een zesde deel van de totale beroepsbevolking van Nederland. Amsterdam en Amstel-Meerlanden huisvesten 41 procent van de beroepsbevolking. Noord-Holland kent een hogere arbeidsparticipatie dan de rest van Nederland, zowel bruto (beschikbaar voor de arbeidsmarkt) als netto (feitelijk werkend).

¹² Uitzendkrachten en tijdelijke medewerkers zijn onevenredig over de sectoren verdeeld. Om een zuiver beeld te geven van de structurele leeftijdsopbouw per sector, is deze groep buiten de sectorcijfers gelaten en afzonderlijk opgenomen in Figuur 3.10.

In tegenstelling tot de verwachting voor heel Nederland zal de beroepsbevolking in Noord-Holland de komende jaren in aantal toenemen, zij het in zeer lichte mate. Die groei zal zich vooral voltrekken in Amsterdam en in Amstel-Meerlanden. Waterland, de Kop van Noord-Holland, IJmond en West-Friesland kunnen een krimp van de beroepsbevolking tegemoet zien.

De ontwikkeling van het aantal werkenden (het actieve deel van de beroepsbevolking) gaat parallel op met de ontwikkeling van de gehele beroepsbevolking. Ook hier wordt de groei in Amsterdam en Amstel-Meerlanden verwacht. In Waterland en de Kop van Noord-Holland zal het aantal werkenden afnemen.

De komende jaren zal de vervangingsvraag zich nadrukkelijk manifesteren. Het aandeel van 45-plussers in de beroepsbevolking loopt op tot boven de veertig procent, hetgeen onvermijdelijk leidt tot grote aantallen werknemers die in een kort tijdsbestek met pensioen gaan.

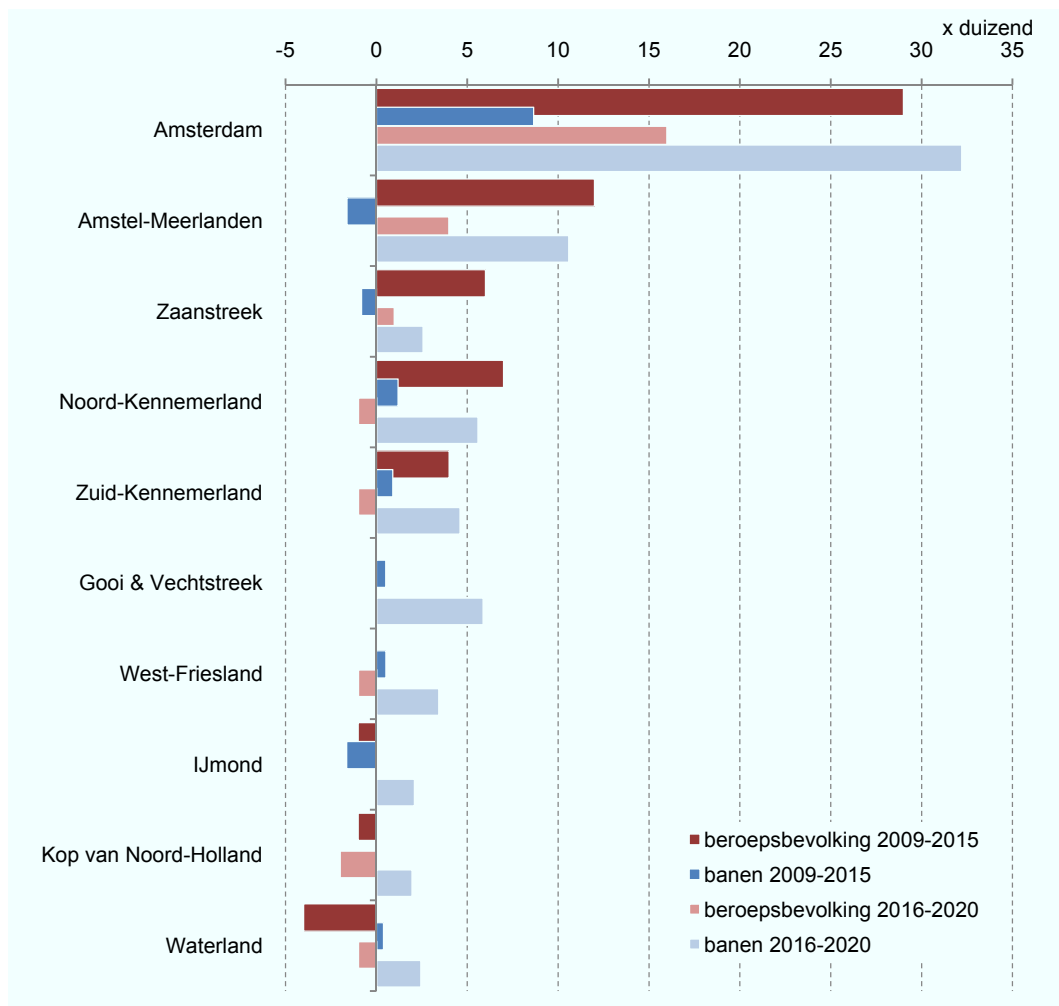
4 Knelpunten op de arbeidsmarkt

Uit de confrontatie van ontwikkelingen in de vraag naar en het aanbod van arbeid volgt in welke mate de arbeidsmarkt krappere of ruimer wordt. Bij een ruimer wordende arbeidsmarkt hoort een hogere werkloosheid, in een krappere markt neemt de werkloosheid af.

4.1 Arbeidsvraag versus arbeidsaanbod

Figuur 4.1 toont de ontwikkeling van de beroepsbevolking en van het aantal banen in beeld, als een combinatie van Figuur 2.10 en Figuur 3.6. Tot 2015 is er over vrijwel heel de linie sprake van een verruimende arbeidsmarkt: de beroepsbevolking neemt sneller in omvang toe dan het aantal banen. Waterland vormt een uitzondering, daar daalt de beroepsbevolking bij een stabiel tot licht stijgend aantal banen.

Figuur 4.1 Groei beroepsbevolking en aantal banen 2009-2015 en 2016-2020 per regio



Na 2015 (met het voorbehoud dat met name de regionale voorspelling van het aantal banen met grote onzekerheden omkleed is) draait het beeld om. De groei van de vraag naar arbeid (het aantal banen) overstijgt de groei van het potentiële aanbod (de beroepsbevolking). Dan zal de arbeidsmarkt dus weer verkrappen.

Tabel 4.1 laat de verwachte ontwikkeling van het aantal banen en het aantal werkenden zien, als combinatie van Tabel 2.1 en het Tabel 3.4. Het verschil tussen banen en werkenden is het netto tekort of overschot in het aantal werkenden, met andere woorden: het pendelsaldo, een indicator voor de omvang van pendelstromen.¹³ Er bestaan grote discrepanties. In Amsterdam, Amstel-Meerlanden en Gooi en Vechtstreek overtreft het aantal banen het aantal werkende ingezetenen ruimschoots. In de andere regio's is het precies andersom.

Tabel 4.1 Ontwikkeling banen en werkenden 2007-2020

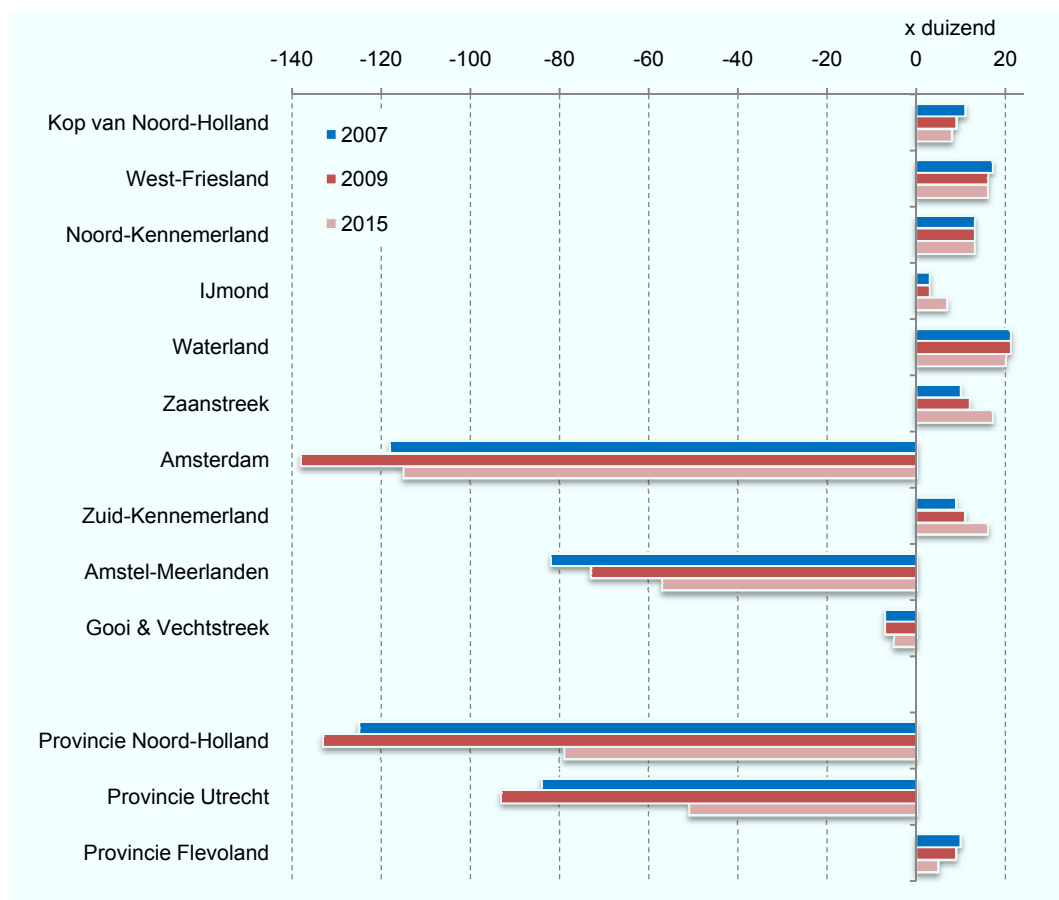
× 1000	Realisaties				Ramingen			
	banen		werkenden		banen		werkenden	
	2007	2007	2009	2009	2015	2015	2020	2020
Kop van Noord-Holland	66	77	69	78	69	77	71	76
West-Friesland	77	94	81	97	82	98	85	98
Noord-Kennemerland	108	121	111	124	113	126	118	125
IJmond	68	71	69	72	67	74	69	74
Waterland	49	70	51	72	51	71	53	70
Zaanstreek	63	73	68	80	67	84	69	85
Amsterdam	477	359	508	370	516	401	548	416
Zuid-Kennemerland	89	98	90	101	91	107	95	106
Amstel-Meerlanden	224	142	225	152	224	167	234	170
Gooi & Vechtstreek	111	104	113	106	113	108	119	107
Provincie Noord-Holland	1.334	1.209	1.384	1.251	1.392	1.313	1.464	1.325
Provincie Utrecht	648	564	669	576	667	616	709	631
Provincie Flevoland	163	173	173	182	186	191	204	199
Nederland	7.812	7.309	8.032	7.469	7.948	7.712	8.320	7.703

Bron: CBS Statline, bewerking en ramingen SEO Economisch Onderzoek

Figuur 4.2 toont de ontwikkeling van het gerealiseerde en geraamde verschil tussen het aantal banen en het aantal werkenden in de jaren 2007, 2009 en 2015, als saldering van de betrokken kolommen in Tabel 4.1. Op het niveau van de hele provincie is er tot 2015 sprake van een aanzienlijke ontspanning van de arbeidsmarkt. Het pendelsaldo loopt terug van 133.000 tot 80.000. Dat valt toe te schrijven aan een zeer bescheiden groei van het aantal banen (+8.000) en een sterke groei van het aantal werkenden (+62.000). Prognoses van het pendelsaldo na 2015 zijn achterwege gelaten, aangezien het een saldo betreft van twee aparte prognoses, voor het aantal banen en het aantal werkenden, die elk vanaf 2015 een toenemende mate van onzekerheid kennen.

¹³ Een deel van de discrepantie wordt ook verklaard doordat mensen meerdere banen tegelijkertijd kunnen uitoefenen, bijvoorbeeld een eigen onderneming naast een *parttime* baan in loondienst. Het aantal banen betreft alle mogelijke banen, ongeacht het aantal uren dat er mee is gemoeid. Individuen verschijnen pas in de statistieken van werkenden als ze tenminste twaalf uur per week werken.

Figuur 4.2 Pendelsaldo (verschil tussen banen en werkenden) per subregio 2007-2015



Bron: Ramingen SEO Economisch Onderzoek

Het beeld voor de provincie Utrecht is overeenkomstig dat van Noord-Holland. Bedrijven en instellingen in Noord-Holland blijven dus concurreren met hun collega's uit Utrecht.

Het patroon is niet uniform voor de hele provincie. Amsterdam, Amstel- en Meerlanden en Gooi en Vechtstreek blijven netto importeurs van werkenden. Voor Amsterdam oscilleert het verschil tussen banen en werkenden sterk. De verklaring is gelegen in de sectorstructuur. De zakelijke dienstverlening reageert sterk op de conjunctuur. In Amstel- en Meerlanden neemt de krapte gestaag af.

Een duurzaam en toenemend negatief pendelsaldo duidt er op dat de arbeidsmarkt regionale grenzen blijft overschrijden. De regio's Amsterdam en Amstel-Meerlanden importeren werkenden primair uit het noorden van de provincie en uit de naburige provincies. Utrecht kent een sterke uitwisseling van werkenden met Noord-Holland, en importeert weer van verder: Gelderland, Noord-Brabant, etc.

4.2 Werkloosheid

Werkloosheid is de discrepantie tussen de vraag naar en het aanbod van arbeid. Een deel van de beroepsbevolking slaagt er niet om een geschikte baan te vinden. Er bestaan verschillende defini-

ties van het fenomeen werkloosheid. Het CBS gaat uit van het deel van de beroepsbevolking dat minder dan twaalf uur per week werkt, maar wel actief op zoek is naar een baan van meer dan twaalf uur per week. Het cijfer voor de werkloze beroepsbevolking wordt in deze aanpak berekend als een gemiddelde over het hele jaar.

UWV WERKbedrijf gaat uit van Niet-Werkende Werkzoekenden (NWW), die niet werken en zich als werkzoekende hebben ingeschreven. Die inschrijving is een voorwaarde voor het ontvangen van een werkloosheids- of bijstandsuitkering. Het NWW-cijfer is een standcijfer, bijvoorbeeld per 1 juni.

In de regel ligt het aantal werklozen in termen van het CBS aanzien lager dan het aantal NWW'ers. In de praktijk hoeft een NWW'er niet actief op zoek te zijn naar werk, ook niet voor minder dan twaalf uur per week. Aan de andere kant hoeft iemand die actief op zoek is naar werk voor twaalf uur of meer per week zich niet noodzakelijk in te schrijven bij UWV WERKbedrijf, bijvoorbeeld als hij of zij afziet van een uitkering, of daar geen recht op heeft.

NWW (op basis van UWV WERKbedrijf)

Het aantal Niet-Werkende Werkzoekenden in Noord-Holland (Tabel 4.2) bedroeg in juni 2007 bijna 78.000. Als deel van de totale beroepsbevolking is dat 6,2 procent (Tabel 4.3). In juni 2010 was dat opgelopen tot ruim 83.000, nog steeds 6,2 procent van de beroepsbevolking. In november 2010 is een daling ingezet: 78.500 NWW'ers, 5,9 procent van de beroepsbevolking.

Tabel 4.2 Niet-Werkende Werkzoekenden (NWW-ers) in Noord-Holland, 2007-2010

	juni 2007	juni 2008	juni 2009	juni 2010	nov. 2010
Kop van Noord-Holland	3.977	3.272	3.395	3.415	3.291
West-Friesland	3.953	2.791	3.151	3.441	3.586
Noord-Kennemerland	5.471	4.527	5.297	5.520	5.632
IJmond	3.400	2.802	3.085	3.346	3.417
Waterland	3.145	2.581	2.780	2.840	3.104
Zaanstreek	4.559	3.905	4.456	5.418	5.445
Amsterdam	37.604	39.012	42.716	41.410	36.736
Zuid-Kennemerland	5.071	4.767	4.902	4.857	4.894
Amstel-Meerlanden	5.497	4.330	5.639	6.368	6.356
Gooi & Vechtstreek	5.202	4.778	5.741	5.780	5.795
Provincie Noord-Holland	77.879	72.765	81.162	82.395	78.256

Bron: UWV WERKbedrijf

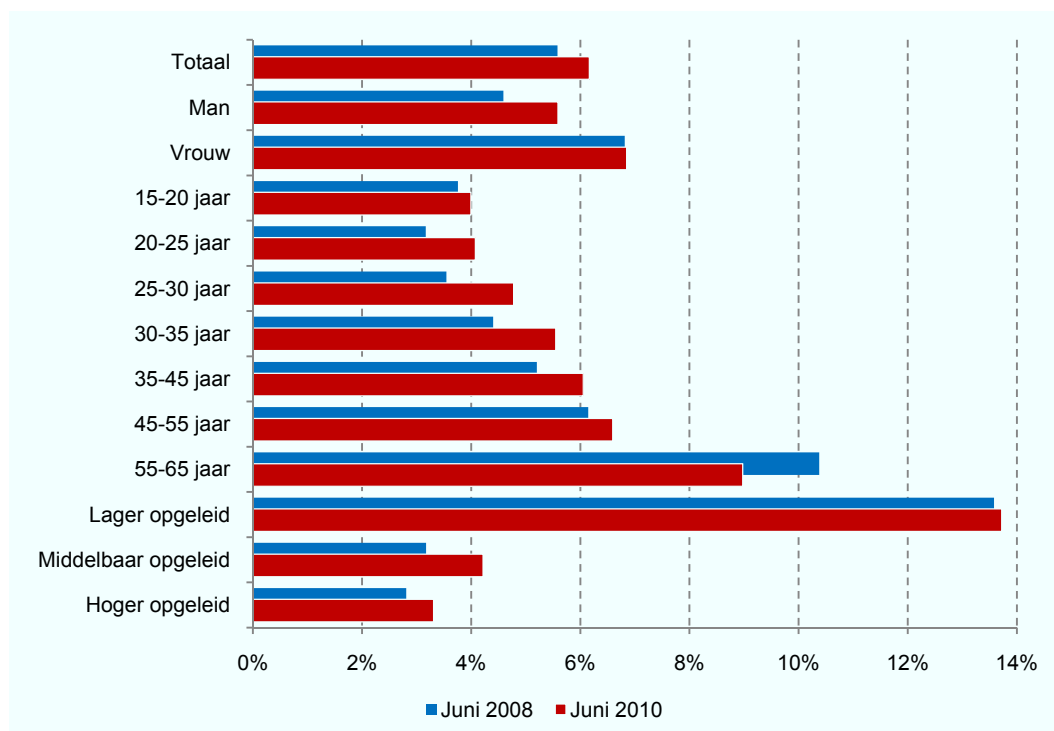
Figuur 4.3 laat de toename van het aantal NWW'ers per bevolkinggroep zien tussen juni 2008 (de start van de crisis) en juni 2010, het hoogtepunt in termen van het aantal werkzoekenden. Dat leidt tot een aantal opmerkelijke conclusies. De afgelopen crisis heeft mannen harder geraakt dan vrouwen. Dat heeft te maken met de segmentering van de arbeidsmarkt: vrouwen zijn vooral actief in (op korte termijn) crisisbestendige sectoren als onderwijs en zorg, terwijl in conjunctuurgevoelige sectoren als de industrie, de bouw en de logistiek vooral mannen actief zijn.

Tabel 4.3 Percentage NWW'ers in Noord-Holland 2007-2010

	Juni 2007	Juni 2008	Juni 2009	Juni 2010	Nov 2010
Kop van Noord-Holland	5,0%	4,1%	4,2%	4,3%	4,1%
West-Friesland	4,1%	2,9%	3,2%	3,4%	3,6%
Noord-Kennemerland	4,4%	3,4%	3,9%	4,0%	4,1%
IJmond	4,7%	3,8%	4,1%	4,5%	4,6%
Waterland	4,4%	3,5%	3,7%	3,9%	4,2%
Zaanstreek	5,9%	4,8%	5,3%	6,2%	6,3%
Amsterdam	9,8%	9,9%	10,8%	10,1%	9,0%
Zuid-Kennemerland	5,0%	4,6%	4,7%	4,6%	4,7%
Amstel-Meerlanden	3,8%	2,8%	3,6%	4,0%	4,0%
Gooi & Vechtstreek	4,8%	4,3%	5,2%	5,2%	5,2%
Provincie Noord-Holland	6,2%	5,6%	6,2%	6,2%	5,9%

Bron: UWV WERKbedrijf

Figuur 4.3 Niet-Werkende Werkzoekenden als deel van de beroepsbevolking, Noord-Holland



Bron: UWV WERKbedrijf en CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

De toename van het aantal NWW'ers behelst alle leeftijdsgroepen, behalve de allerjongsten. Dat komt deels doordat jongeren hun opleidingscarrière verlengen, en deels doordat ze zich niet voor een uitkering kwalificeren, en dus geen prikkel hebben om zich in te schrijven als NWW'er. De afname van het aantal ouderen dat als NWW'er staat ingeschreven betreft vooral *discouraged workers*: de participatie van deze groep was al laag, nu het slecht gaat met de economie haken ouderen in nog grotere aantallen af.

Werkloze beroepsbevolking (op basis van CBS)

In de benadering van het CBS bedraagt de werkloosheid het verschil tussen het aantal leden van de beroepsbevolking en het aantal werkende leden van de beroepsbevolking, ongeacht de vraag of men zich bij UWV WERKbedrijf als werkzoekende heeft ingeschreven. Onder deze definitie was in 2007 4,2% van de beroepsbevolking in Noord-Holland werkloos, 53.000 individuen (Tabel 4.4). Het landelijk werkloosheidspercentage bedroeg in 2007 4,5 procent (Tabel 4.5). In 2008 was het werkloosheidspercentage teruggelopen tot 3,4% (landelijk : 3,8%), om in 2009 weer te stijgen tot 4,7 procent (landelijk: 4,8 procent).

Tabel 4.4 Werkloze beroepsbevolking, 2007-2011

	Realisaties		Ramingen		
	2007	2008	2009	2010	2011
Kop van Noord-Holland	1.700	2.400	2.600	3.000	2.500
West-Friesland	2.100	2.900	3.300	4.400	3.100
Noord-Kennemerland	4.600	4.500	6.000	8.100	7.600
IJmond	1.600	1.000	2.500	2.300	1.300
Waterland	1.800	1.800	2.400	1.800	800
Zaanstreek	4.200	5.000	3.900	5.700	5.100
Amsterdam	24.100	18.300	25.800	34.100	28.400
Zuid-Kennemerland	4.000	1.300	4.800	5.100	3.800
Amstel-Meerlanden	4.000	4.100	5.200	5.600	3.400
Gooi & Vechtstreek	4.800	2.600	5.600	6.100	4.700
Provincie Noord-Holland	53.000	44.000	62.000	76.100	60.600
Provincie Utrecht	23.000	19.000	25.000	30.500	24.000
Provincie Flevoland	10.000	8.000	10.000	10.300	8.500
Nederland	344.000	300.000	377.000	441.200	345.700

Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

Als gevolg van de recessie zal het werkloosheidspercentage in Noord-Holland in 2010 uitkomen op 5,7 procent (tegen 5,6 procent landelijk), om in 2011 weer te dalen tot 4,5 procent. Voor de langere termijn wordt verwacht dat het werkloosheidspercentage in Noord-Holland zich rond de vier procent (circa 55.000 mensen) zal stabiliseren.

Het aantal en de ontwikkeling van het aantal werklozen is ongelijk verdeeld over de provincie. In absolute termen telt Amsterdam de meeste werklozen.¹⁴ Amsterdam heeft ook de grootse fluctuatie in het aantal werklozen. Na Amsterdam volgen de Zaanstreek en Noord-Kennemerland.

¹⁴ Het werkloosheidspercentage wijkt in Amsterdam minder af ten opzichte van de rest van de provincie dan het NWW-percentage. Daaruit kan worden geconcludeerd dat er in Amsterdam een grote groep NWW-ers is die niet actief op zoek is naar een baan van tenminste 12 uur per week. Vaak zijn dit mensen met een bijstandsuitkering, waarvan Amsterdam een relatief groot aandeel bezit.

Tabel 4.5 Werkloosheid, 2007-2011

	Realisaties		Ramingen		
	2007	2008	2009	2010	2011
Kop van Noord-Holland	2,2%	3,0%	3,3%	3,7%	3,1%
West-Friesland	2,2%	3,0%	3,3%	4,3%	3,1%
Noord-Kennemerland	3,7%	3,4%	4,6%	6,2%	5,7%
IJmond	2,1%	1,3%	3,4%	3,0%	1,7%
Waterland	2,6%	2,5%	3,2%	2,5%	1,1%
Zaanstreek	5,4%	6,1%	4,7%	6,6%	5,8%
Amsterdam	6,3%	4,6%	6,5%	8,3%	6,9%
Zuid-Kennemerland	3,9%	1,3%	4,5%	4,7%	3,5%
Amstel-Meerlanden	2,8%	2,7%	3,3%	3,5%	2,1%
Gooi & Vechtstreek	4,4%	2,4%	5,0%	5,5%	4,2%
Provincie Noord-Holland	4,2%	3,4%	4,7%	5,7%	4,5%
Provincie Utrecht	3,9%	3,2%	4,2%	5,0%	3,9%
Provincie Flevoland	5,5%	4,2%	5,2%	5,3%	4,4%
Nederland	4,5%	3,8%	4,8%	5,6%	4,4%

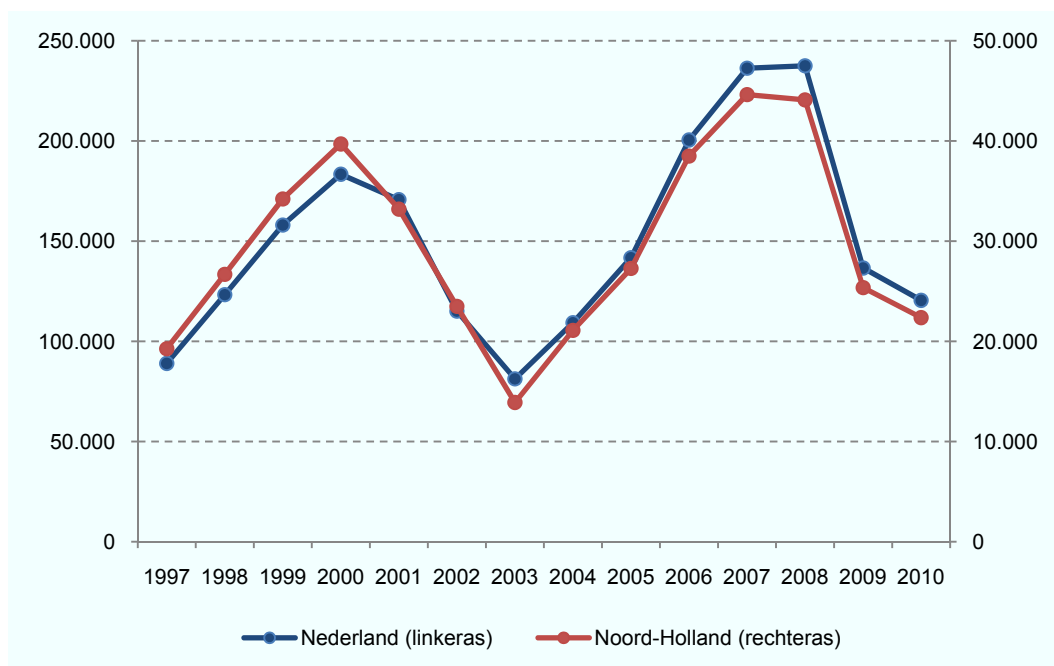
Bron: CBS Statline, bewerking SEO Economisch Onderzoek

4.3 Vacatures

Als de arbeidsmarkt krappert wordt, blijven er meer vacatures langer onvervuld. Het aantal openstaande vacatures is daarom een goede indicator voor de mate waarin het arbeidsaanbod aansluit op de arbeidsvraag, niet alleen in aantallen, maar ook kwalitatief (kennis en vaardigheden). Figuur 4.4 toont de ontwikkeling van het totaal aantal openstaande vacatures tussen 2000 en 2008. De ontwikkeling van het aantal vacatures heeft kenmerken van het verloop van de productie (sterke terugval in 2009), maar ook van het aantal banen (een daling in 2010). De boodschap is dat bedrijven zeer terughoudend zijn met het werven van personeel.

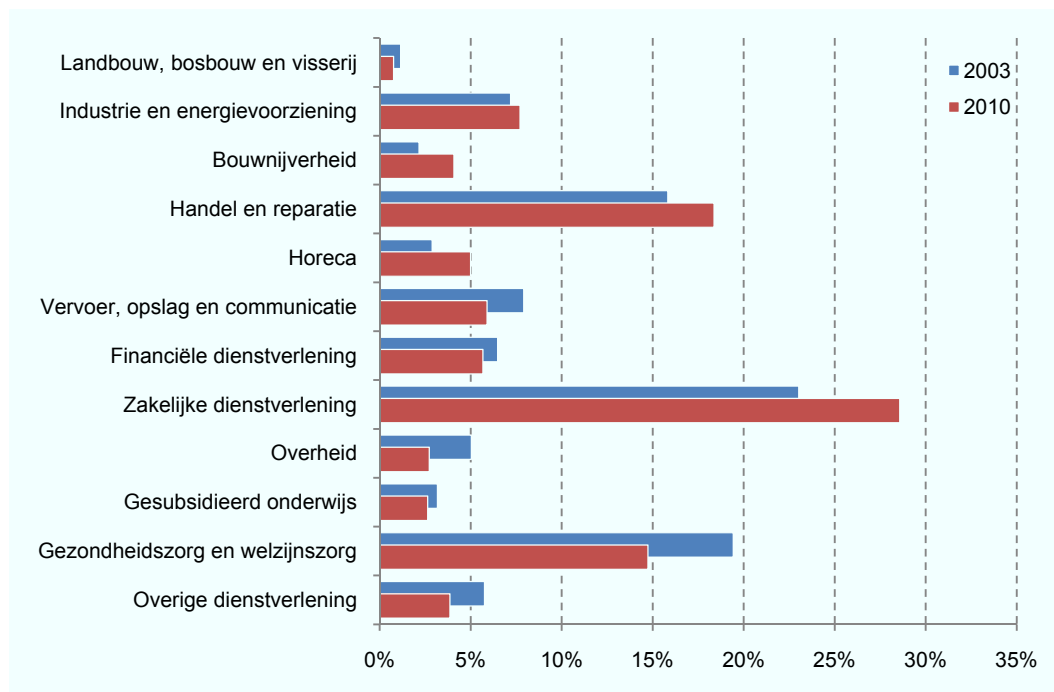
In welke sectoren bestaan de meeste vacatures? Figuur 4.5 laat zien dat vacatures vooral zijn te vinden in de zakelijke dienstverlening en handel en reparatie. In die sectoren is het aantal vacatures anno 2010 zelf hoger dan in 2003. Het aantal vacatures bij de overheid, het onderwijs en de zorg ligt lager dan in 2003.

Figuur 4.4 Verloop vacatures in Nederland en in Noord-Holland



Bron: CBS Statline en UWV WERKbedrijf, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Figuur 4.5 Aandeel vacatures per bedrijfstak, Nederland 2003 en 2010



Bron: CBS Statline en UWV WERKbedrijf, bewerking SEO Economisch Onderzoek

4.4 Conclusie

De werkloosheid is in de periode 2009-2010 opgelopen, naar het zich laat aanzien met een piek in 2010. Het werkloosheidspercentage in Noord-Holland bedraagt anno 2010 5,7 procent. Dat zijn 76.100 mensen die wel willen werken, maar (nog) geen baan kunnen vinden. Noord-Holland presteert daarmee conform de landelijke economie. Volgens de voor deze *Monitor* opgestelde ramingen zal de werkloosheid vanaf 2011 weer verminderen, tot circa 4,5 procent.

De hoogste werkloosheidspercentages zullen te zien zijn in Amsterdam, de Zaanstreek en Noord-Kennemerland.

Tot 2015 groeit het aantal banen langzamer dan het aantal werkenden. Daarna slaat het beeld om, en groeit het aantal banen sneller dan het aantal werkenden. Aan de krapte, die de arbeidsmarkt in de periode tussen 2003 en 2008 beheerste, is door de crisis dus tijdelijk een eind gemaakt. De markt zal tot circa 2015 ontspannen, om daarna weer te verkrappen.

5 Conclusies per hoofdstuk

5.1 De vraag naar arbeid (banen)

De vraag naar arbeid in de provincie Noord-Holland bedraagt bijna 1,4 miljoen banen, meer dan een zesde van het totaal aantal banen in Nederland. Ruim de helft van die banen voltrekken zich in de regio's Amsterdam en Amstel-Meerlanden. Vergeleken met de nationale economie, is Noord-Holland relatief sterk in de financiële en zakelijke dienstverlening (Amsterdam) en in transport en logistiek (Schiphol). Industrie en bouw zijn relatief klein.

De invloed van de kredietcrisis op de Noord-Hollandse economie is meerledig:

- in termen van productievolume was 2009 een jaar van aanzienlijke krimp, maar 2009 was wel het enige krimpjaar.
- Het herstel dat inmiddels is ingezet gaat niet in het groeitempo dat we in de periode 2003-2008 gewend waren.
- De vraag naar arbeid reageert met een vertraging van ongeveer een jaar op de ontwikkeling van de productie. Daarmee is op de arbeidsmarkt 2010 een jaar van krimp.
- Vanaf 2010 zal het aantal banen weer groeien, maar op zeer bescheiden schaal: jaarlijks minder dan één procent. Dat is meer in lijn met de bescheiden ontwikkeling in de periode 2003-2006 dan in de periodes van snelle groei van de afgelopen jaren (1999-2002 en 2007 en 2008).

5.2 Het aanbod van arbeid (beroepsbevolking)

De beroepsbevolking van Noord-Holland bestaat uit bijna 1,4 miljoen personen, ongeveer een zesde deel van de totale beroepsbevolking van Nederland. Amsterdam en Amstel-Meerlanden huisvesten 41 procent van de beroepsbevolking. Noord-Holland kent een hogere arbeidsparticipatie dan de rest van Nederland, zowel bruto (beschikbaar voor de arbeidsmarkt) als netto (feitelijk werkend).

In tegenstelling tot de verwachting voor heel Nederland zal de beroepsbevolking in Noord-Holland de komende jaren in aantal toenemen. Die groei zal zich vooral voltrekken in Amsterdam en in Amstel-Meerlanden. Waterland, de Kop van Noord-Holland, IJmond en West-Friesland kunnen een krimp van de beroepsbevolking tegemoet zien.

De ontwikkeling van het aantal werkenden (het actieve deel van de beroepsbevolking) gaat parallel op met de ontwikkeling van de gehele beroepsbevolking. Ook hier wordt de groei in Amsterdam en Amstel-Meerlanden verwacht. In Waterland en de Kop van Noord-Holland zal het aantal werkenden afnemen.

De komende jaren zal de vervangingsvraag zich nadrukkelijk manifesteren. Het aandeel van 45-plussers in de beroepsbevolking loopt op tot boven de veertig procent, hetgeen onvermijdelijk leidt tot grote aantallen werknemers die in een kort tijdsbestek met pensioen gaan.

5.3 Knelpunten in de aansluiting van vraag en aanbod

De werkloosheid is in de periode 2009-2010 opgelopen, naar het zich laat aanzien met een piek in 2010. Het werkloosheidspercentage in Noord-Holland bedraagt anno 2010 5,7 procent. Dat zijn 76.100 mensen die wel willen werken, maar (nog) geen baan kunnen vinden. Noord-Holland presteert daarmee conform de landelijke economie. Volgens de voor deze *Monitor* opgestelde ramingen zal de werkloosheid vanaf 2011 weer verminderen, tot circa 4,5 procent.

De hoogste werkloosheidspercentages zullen te zien zijn in Amsterdam, de Zaanstreek en Noord-Kennemerland.

Tot 2015 groeit het aantal banen langzamer dan het aantal werkenden. Daarna slaat het beeld om, en groeit het aantal banen sneller dan het aantal werkenden. Aan de krapte, die de arbeidsmarkt in de periode tussen 2003 en 2008 beheerste, is door de crisis dus tijdelijk een eind gemaakt. De markt zal tot circa 2015 ontspannen, om daarna weer te verkrappen.

Bijlage A Begrippenlijst

Arbeidsaanbod	Alle personen (werkend of werkloos) die zich daadwerkelijk aanbieden op de arbeidsmarkt.
Arbeidsplaats	De plaats die in verband met het verrichten van arbeid wordt gebruikt. Een arbeidsplaats kan bezet of onbezet zijn.
Arbeidsproductiviteit	De productie van een werkende per tijdseenheid. Macro-economisch is de arbeidsproductiviteit gedefinieerd als het totale inkomen dat in het productieproces ontstaat (inclusief winst, belastingen en sociale verzekeringspremies) gedeeld door het totale arbeidsvolume.
Arbeidsvraag	Banen van <i>werknemers</i> en <i>zelfstandigen</i> (bezette arbeidsplaatsen) plus <i>vacatures</i> (onbezette arbeidsplaatsen)
Banen van werknemers	Bezette <i>arbeidsplaatsen</i> door <i>werknemers</i> . Mensen kunnen tegelertijd een baan hebben bij meerdere werkgevers. Alle banen tellen mee, ongeacht de arbeidsduur.
Banen van zelfstandigen	Bezette <i>arbeidsplaatsen</i> door <i>zelfstandigen</i> .
Beroepsbevolking	Alle personen tussen 15 en 64 jaar, die <ul style="list-style-type: none"> • tenminste twaalf uur per week werken (als werknemer, zelfstandige of meewerkende gezinslid); • werk hebben aanvaard waardoor ze tenminste twaalf uur per week gaan werken; • verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn, en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden (inschrijving bij UWV WERKbedrijf is daarbij niet relevant).
Bruto arbeidsparticipatie	De <i>beroepsbevolking</i> in procenten van de <i>potentiële beroepsbevolking</i> .
Bruto Binnenlands Product (BBP)	De <i>toegevoegde waarde</i> van alle goederen en diensten die in het binnenland zijn geproduceerd.
Netto arbeidsparticipatie	De <i>werkzame beroepsbevolking</i> in procenten van de <i>potentiële beroepsbevolking</i> .
Niet-Werkende Werkzoekende (NWW'er)	Bij de vestiging van UWV WERKbedrijf in het eigen woongebied ingeschreven werkzoekende, zonder werk of minder dan twaalf uur per week werkend.
Potentiële beroepsbevolking	De bevolking van 15 tot en met 64 jaar, ook wel het arbeidspotentieel genoemd.
Productie	Het voortbrengen van goederen en diensten onder beheer en verantwoordelijkheid van een institutionele eenheid die arbeid, kapitaal en/of goederen en diensten als input gebruikt.

Productiewaarde	De waarde van alle voor de verkoop bestemde goederen (ook de nog niet verkochte) en de ontvangsten voor bewezen diensten, alsmede de waarde van producten met een marktequivalent die voor eigen gebruik zijn geproduceerd. De productiewaarde is gewaardeerd tegen basisprijzen, oftewel het bedrag dat een producent daadwerkelijk overhoudt. Dit is de verkoopprijs van een goed of dienst exclusief de handels- en vervoersmarge en exclusief productgebonden belastingen en subsidies.
Startkwalificatie	Kwalificatie voor de arbeidsmarkt, behaald met het succesvol afronden van HAVO of VWO, of met het behalen van een diploma van een MBO-opleiding op minimaal niveau 2.
Toegevoegde waarde	Het verschil tussen de <i>productiewaarde</i> en de waarde van het intermediair verbruik (exclusief aftrekbare btw).
Vacature	Een onbezette <i>arbeidsplaats</i> . Het CBS definieert een vacature als een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten de eigen organisatie, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk kan worden geplaatst. Net als een arbeidsplaats kan ook een vacature een deeltijdfunctie betreffen.
Werkgelegenheid	Het totaal van banen van <i>werknemers</i> en <i>zelfstandigen</i> , en openstaande <i>vacatures</i> .
Werkloze beroepsbevolking	Alle personen zonder werk (of met werk van minder dan twaalf uur per week) die minstens twaalf uur per week willen werken, daarvoor direct beschikbaar zijn en bovendien actief zoeken naar werk (ongeacht of men bij het UWV WERKbedrijf staat ingeschreven).
Werknemer	Iemand die arbeid in dienstverband verricht. Directeuren-groootaandeelhouders (DGA's) die op de loonlijst van hun eigen bedrijf staan, zijn ook werknemers.
Werkzame beroepsbevolking	Alle personen (<i>werknemers</i> , <i>zelfstandigen</i> en meewerkende gezinsleden) die ten minste twaalf uur per week werken. Personen die minder dan twaalf uur per week werken, behoren niet tot de werkzame beroepsbevolking. Als leeftijds criterium geldt 15 tot en met 64 jaar.
Zelfstandigen	Personen die een inkomen verdienen door arbeid te verrichten in het bedrijf of het beroep dat zij zelfstandig uitoefenen. Hier toe worden ook de meewerkende gezinsleden gerekend, tenzij die uitdrukkelijk een arbeidsovereenkomst zijn aangegaan.
Zelfstandige zonder personeel (zzp'er)	Volgens het CBS iemand die zich in het Handelsregister heeft ingeschreven en geen personeel in dienst heeft. De Belastingdienst en UWV WERKbedrijf eisen een (door de Belastingdienst verstrekte) verklaring arbeidsrelatie (VAR) alvorens iemand als <i>zelfstandige</i> erkend wordt.

Bijlage B Vergelijking Monitor 2009 – 2011

Prognoses maken gebruik van de nieuwste inzichten. Mede daardoor verschillen de prognoses in deze Monitor met die in zijn voorganger. In welke opzicht zijn de economische omstandigheden tussen beide monitors veranderd? Is er sprake van een andere doorwerking van economische omstandigheden op de vraag naar en/of het aanbod van arbeid, of worden verschillen veroorzaakt door modeltechnische aanpassingen?

De belangrijkste verschillen op een rij

De *Monitor 2011* wijkt op een aantal onderdelen af van de *Monitor 2009*, zowel aan vraag- als aan aanbodzijde van de arbeidsmarkt.

De vraag naar arbeid

- Het aantal banen in de provincie Noord-Holland wordt in de jaren tot 2015 hoger ingeschat, vanaf 2015 juist lager.
- De hogere inschatting van het aantal banen zit vooral in het jaar 2009, waar de productiedaling door de economische crisis zich nog niet heeft doorvertaald naar een daling van het aantal banen.
- De hogere inschatting van het aantal banen tot 2015 wordt vooral veroorzaakt door een kortere periode van recessie. Na de beoogde daling van het aantal banen in alleen het jaar 2010 (was 2009 én 2010) is de prognose van de groei van het aantal banen juist naar beneden bijgesteld.
- De neerwaartse bijstelling van de banengroei na 2010 wordt voornamelijk veroorzaakt door een lagere prognose van de economische groei door het CPB.
- Verschillen in bijstelling van de banengroei tussen regio's wordt vooral veroorzaakt door het verschil in sectorstructuur in combinatie met bijstellingen van prognoses per sector. Zo is de prognose van het aantal banen in de industrie, financiële en zakelijke dienstverlening en bij de overheid lager geworden, maar juist hoger in de agrarische sector, de bouw, de horeca en de sector vervoer, opslag en communicatie.
- De regio's met de grootste neerwaartse bijstelling van het aantal banen zijn IJmond, Waterland, Zuid-Kennemerland en Gooi- en Vechtstreek.
- De regio's met een opwaartse bijstelling of een geringe neerwaartse bijstelling van het aantal banen zijn West-Friesland, Zaanstreek, Noord-Kennemerland en Amsterdam.

Het aanbod van arbeid

- De omvang van de beroepsbevolking in de provincie Noord-Holland wordt in de jaren tot 2020 structureel hoger ingeschat.
- Die grotere beroepsbevolking is enerzijds het resultaat van een hogere inschatting van de bevolkingsgroei in de provincie Noord-Holland door het CBS, anderzijds van een hogere inschatting van de arbeidsparticipatie.
- De arbeidsparticipatie wordt hoger ingeschat, vooral als reactie op een minder sterk dalende arbeidsvraag als gevolg van de (minder langdurige) economische crisis.

Vershil in de vraag naar arbeid

Het belangrijkste verschil in prognoses tussen de *Monitoren* van 2009 en 2011 zit in de vraag naar arbeid. Tabel B.1 geeft voor de jaren 2008 tot en met 2020 een overzicht van het verschil in het aantal banen volgens de *Monitor 2009* en volgens de *Monitor 2011*.

Tabel B.1 Verschil in aantal banen *Monitor 2011* ten opzichte van *Monitor 2009*

	Vershil in aantal banen (x 1.000)					Procentueel verschil in aantal banen				
	2008	2009	2010	2015	2020	2008	2009	2010	2015	2020
Kop van Noord-Holland	0	1	1	0	-3	0,2%	1,6%	1,2%	-0,3%	-3,7%
West-Friesland	0	3	3	2	1	0,4%	4,0%	3,1%	3,0%	0,8%
Noord-Kennemerland	0	2	1	0	-3	0,2%	1,7%	0,5%	0,0%	-2,7%
IJmond	-1	-2	-3	-3	-5	-1,6%	-2,4%	-4,1%	-4,7%	-7,4%
Waterland	0	-1	-1	-2	-4	0,0%	-1,4%	-2,8%	-3,5%	-6,6%
Zaanstreek	0	3	2	1	-1	0,1%	3,8%	2,4%	1,4%	-1,8%
Amsterdam	0	22	15	7	-18	0,0%	4,3%	3,0%	1,4%	-3,2%
Zuid-Kennemerland	0	0	-1	-2	-6	0,0%	-0,1%	-1,5%	-2,3%	-5,8%
Amstel-Meerlanden	0	1	0	-2	-11	0,0%	0,5%	0,0%	-1,1%	-4,6%
Gooi & Vechtstreek	0	0	-1	-2	-6	0,4%	0,3%	-1,0%	-2,0%	-5,4%
Provincie Noord-Holland	0	29	14	-1	-55	0,0%	2,1%	1,0%	-0,1%	-3,8%
Provincie Utrecht	9	17	15	13	-20	1,4%	2,5%	2,3%	2,0%	-2,9%
Provincie Flevoland	0	-1	-1	-11	-48	0,1%	-0,4%	-0,5%	-6,1%	-23,4%
Nederland	29	177	87	-156	-537	0,4%	2,2%	1,1%	-2,0%	-6,5%

Bron: LISA, ramingen SEO Economisch Onderzoek

De verschillen in het jaar 2008 zijn toe te schrijven aan een herziening van de basisgegevens van LISA. LISA verzamelt gegevens over het aantal banen op vestigingsniveau, maar corrigeert deze met terugwerkende kracht.¹⁵ De herziening behelst vooral de regio IJmond en de provincie Utrecht. Voor heel Nederland is het aantal banen in de LISA-gegevens met 29.000 naar boven bijgesteld.

In de *Monitor 2009* betroffen de gegevens over 2009 prognoses, in de *Monitor 2011* zijn het realites geworden. Het aantal banen is in de *Monitor 2009* over het algemeen onderschat. Dat komt deels doordat de economische omstandigheden zich in 2009 gunstiger hebben ontwikkeld dan verwacht, en deels door een tragere doorwerking van die economische omstandigheden op de ontwikkeling van het aantal banen.

De prognoses voor het aantal banen in het jaar 2010 lagen in de *Monitor 2009* over het algemeen lager dan in de huidige *Monitor*, maar het verschil is kleiner dan voor het jaar 2009. Hier speelt een rol dat de gevolgen van de economische crisis voor het aantal banen pas in 2010 echt zichtbaar

¹⁵ Volgens het Handboek van Stichting LISA van september 2010 geldt het volgende: Wanneer blijkt dat de werkgelegenheid van een vestiging in het verleden niet correct is, dan moet deze gecorrigeerd worden met terugwerkende kracht. Dit kan voorkomen indien in het verleden geen respons van een vestiging is ontvangen en de werkgelegenheidsgegevens daarom zijn opgehoogd, gekopieerd of geschat. Op het moment dat weer "harde" respons van een vestiging zelf wordt verkregen, is het daarom belangrijk om ook de werkgelegenheid uit het verleden te controleren. Indien zich in de ontwikkeling van de werkgelegenheid vreemde sprongen voordoen, dan dient de werkgelegenheid met terugwerkende kracht gecorrigeerd te worden.

worden. Voor 2015 en vooral voor 2020 liggen de prognoses van het aantal banen in de huidige *Monitor* lager dan in de *Monitor 2009*. Dit komt door een andere inschatting van de economische groei door het CPB, zie hieronder.

Het patroon van een wat gunstiger banenontwikkeling op korte termijn en een wat minder gunstige banenontwikkeling op middellange termijn geldt niet alleen landelijk, maar ook voor de meeste regio's binnen de provincie. Ten opzichte van het landelijke beeld is de *Monitor 2011* voor heel de provincie op middellange termijn zelfs iets minder ongunstig dan de vorige prognose: 3,8% minder banen in 2020 in de provincie, tegen 6,5% minder banen in 2020 landelijk. De aanpassingen van de *Monitor 2011* pakken niet voor alle regio's gelijk uit. De prognose voor de ontwikkeling van het aantal banen in West-Friesland is gunstiger geworden, op zowel de korte als de middellange termijn. Voor IJmond, Waterland, Zuid-Kennemerland en Gooi- en Vechtstreek geeft de nieuwste prognose ook al op korte termijn een minder gunstige ontwikkeling van het aantal banen dan in de *Monitor 2009*. De verschillen tussen de regio's zijn volledig terug te voeren op verschillen in de sectorstructuur van de regio's, in combinatie met verschillende sectorale prognoses. Dit wordt hieronder nader toegelicht.

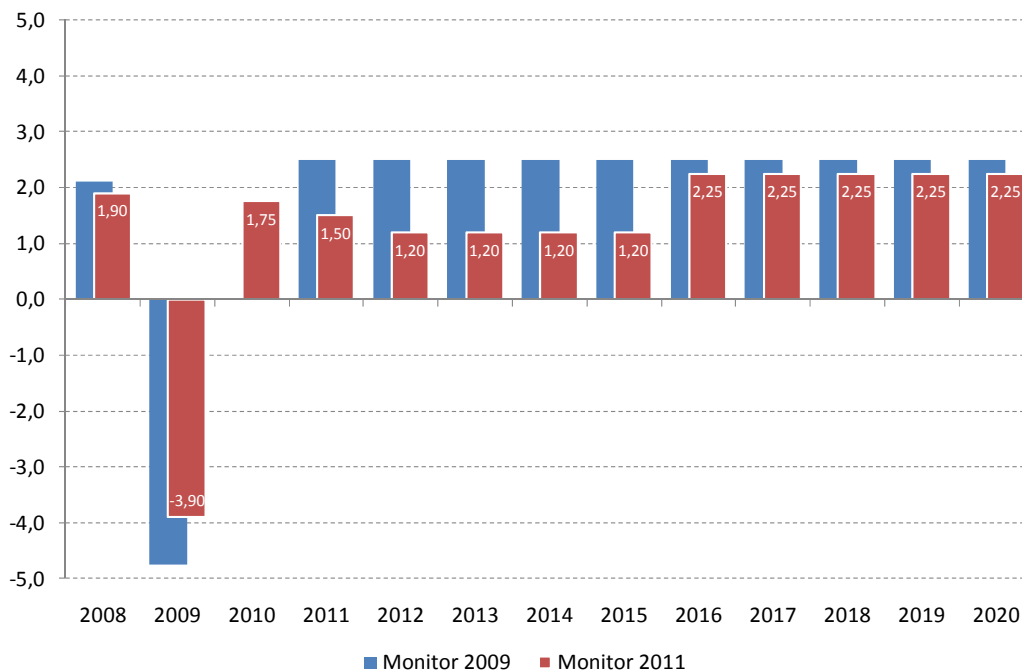
Wat verder opvalt is het grote verschil in het aantal banen in Amsterdam in 2009. Omdat 2009 in de huidige *Monitor* een realisatie is, ligt dat aan een te lage inschatting van het aantal banen in Amsterdam in de *Monitor* van 2009. Dat komt door de relatief ongunstige inschatting van de banengroei in de horeca en in de sector vervoer, opslag en communicatie. Voor deze laatste bedrijfstak heeft zich tussen de *Monitor 2009* en de *Monitor 2011* een verandering van de definitie bij de toewijzing van banen voltrokken, wat voor Amsterdam tot een positieve aanpassing van het aantal banen heeft geleid. Ook daar wordt hieronder nader op ingegaan.

Verskil in economische omstandigheden

De prognoses voor het aantal banen zijn in deze *Monitor* gebaseerd op de verwachte economische groei. Daarvoor wordt uitgegaan van onder meer de *Macro Economische Verkenning* van het Centraal Planbureau. Tussen de *Monitor 2009* en de *Monitor 2011* heeft het CPB de verwachtingen flink aangepast. Duidelijk is geworden dat de economische dip in 2009 minder diep was dan aanvankelijk gedacht, en ook van kortere duur. Figuur B.1 laat zien dat de *Monitor 2009* nog uitging van een krimp van de economie in 2009 met 4,8 procent, en nulgroei in 2010. Nu is duidelijk dat de krimp in 2009 'slechts' 3,9 procent bedroeg, en dat de economische groei in 2010 vermoedelijk ongeveer 1,75 procent heeft bedragen. Die minder ongunstige economische omstandigheden verklaren voor een groot deel de minder ongunstige banenontwikkeling in 2009 en 2010.

Tegelijk zijn de verwachtingen voor de periode vanaf 2011 naar beneden bijgesteld. De financiële crisis lijkt door overheid en bedrijfsleven op korte termijn redelijk goed te zijn opgevangen, maar wel ten koste van een langere periode van herstel. Zo zal de overheid de komende jaren flink moeten bezuinigen om de crisisinvesteringen te compenseren. Bij het bedrijfsleven gaat het eerder om een periode van herstructurering om de verloren internationale concurrentiepositie te heroveren. Al met al verwacht het CPB voor de komende jaren matige groeicijfers, waardoor ook het aantal banen minder hard groeit dan eerder werd verwacht.

Figuur B.1 Verschil in veronderstelde economische groei (groei Bruto Binnenland Product)
Monitor 2009 en Monitor 2011



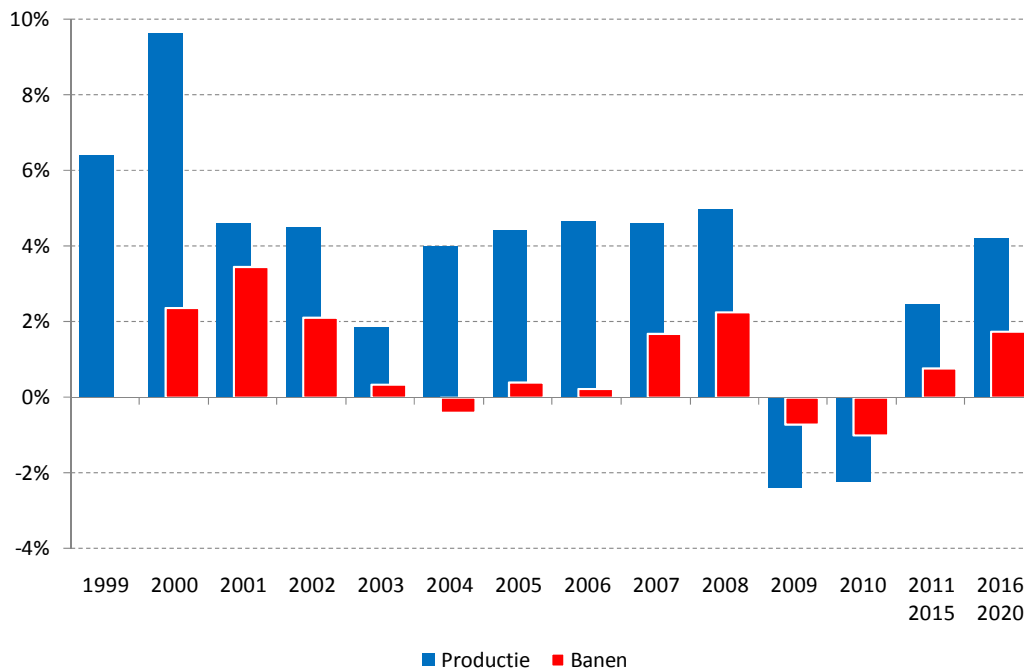
Verschil in doorwerking van de economische groei

Een tweede belangrijke verklaring voor het verschil in ontwikkeling van het aantal banen tussen de prognoses van 2009 en 2011, is het verschil in doorwerking van de economische groei. Figuur B.2 en Figuur B.3 zijn overgenomen uit hoofdstuk 2 van de *Monitor 2009*, respectievelijk de *Monitor 2011*. De *Monitor 2009* voorspelde dat het effect van de economische crisis al in 2009 vertaald zou worden in een daling van het aantal banen. Dat is echter niet gebeurd.

Niettemin mag worden verwacht dat het productieverlies in 2009 consequenties zal hebben voor het aantal banen in 2010. Die relatie is ook empirisch vastgesteld op basis van een vergelijking van de ontwikkeling van productie en banen tussen 1997 en 2009. Figuur B.4 maakt dat duidelijk. Daar is de ontwikkeling van het aantal banen in verband gebracht met de ontwikkeling van de productie in het lopend jaar en in het jaar ervoor, zie Tabel B.2. De productieontwikkeling in het voorafgaande jaar is belangrijker voor de verklaring van de banenontwikkeling dan de productieontwikkeling in hetzelfde jaar. Deze relatie is voor de totale banengroei in de Noord-Holland in beide *Monitoren* 2009 en 2011 vrijwel identiek geïdentificeerd en daarom doorgetrokken in de prognoses van het aantal banen in 2010.

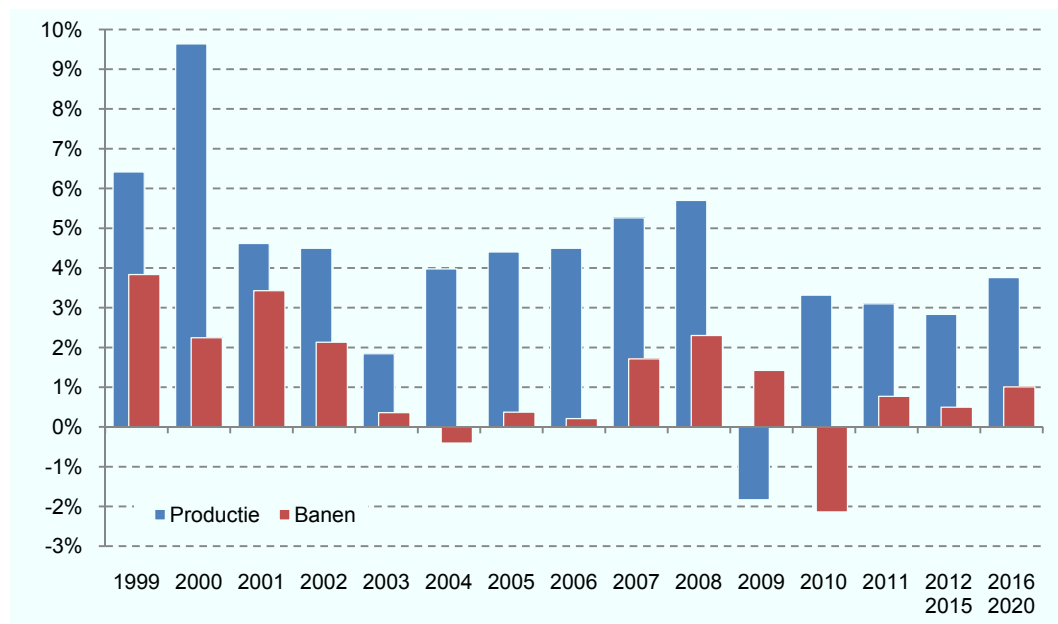
De reden dat de vertraagde reactie van de banengroei op de productiegroei minder goed naar voren komt in de *Monitor 2009*, is omdat het gehanteerde prognosemodel meer in detail kijkt naar de banenontwikkeling per bedrijfstak. De som van de banengroei over alle bedrijfstakken in de provincie Noord-Holland kwam in de *Monitor 2009* minder goed overeen met de geprognosticeerde totale banengroei in de provincie, zoals beschreven in Tabel B.2. In de *Monitor 2011* komt de totale prognose beter overeen met de som van de prognoses per bedrijfstak.

Figuur B.2 Jaarlijkse groei productievolume en aantal banen in Noord-Holland, *Monitor 2009*



Bron: Productievolume CBS Statline, aantal banen LISA, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Figuur B.3 Jaarlijkse groei productievolume en aantal banen in Noord-Holland, *Monitor 2011*

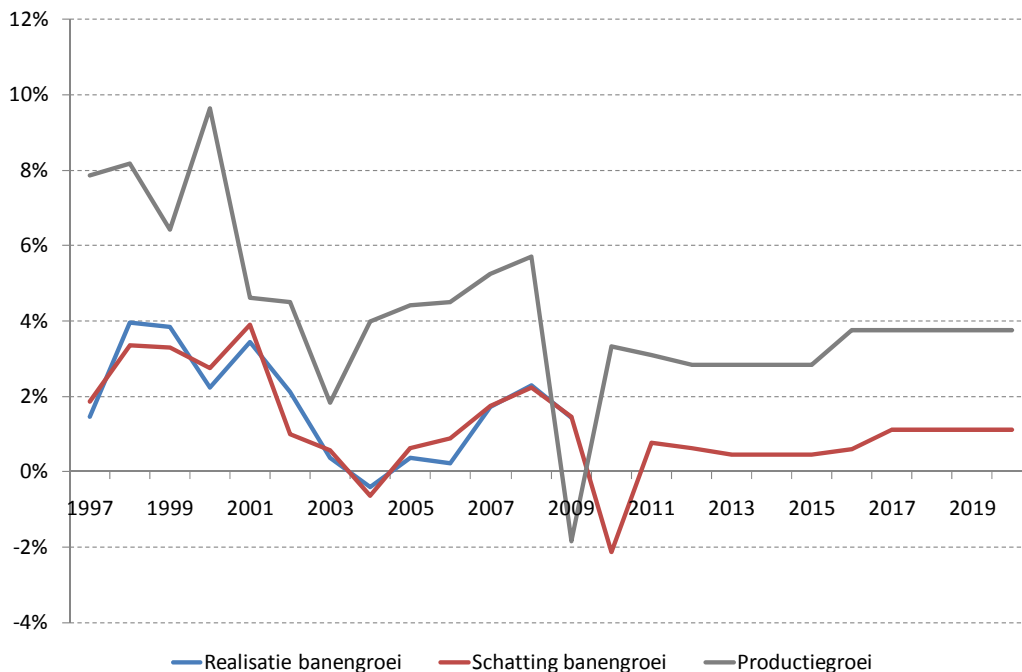


Bron: Productievolume CBS Statline, aantal banen LISA, bewerking en raming SEO Economisch Onderzoek

Het gevonden effect van de productiedaling op het verlies aan banen is aannemelijk, omdat in de meest recente economische crisis nog meer dan eerder sprake is geweest van *labour hoarding*: het vasthouden van overtollig personeel om te voorkomen dat goede werknemers de organisatie ver-

laten en in de nabije toekomst opnieuw moeten worden geworven. Met het oog op de vergrijzende beroepsbevolking, en met de tekorten aan arbeidskrachten rond de eeuwwisseling nog vers in het geheugen, zijn bedrijven eerder geneigd om aan hun (goede) arbeidskrachten vast te houden, ook als er niet onmiddellijk werk voor ze is.

Figuur B.4 Relatie tussen banengroei en productiegroei in Noord-Holland, *Monitor 2011*



Tabel B 2 Schattingsresultaten banengroei Noord-Holland totaal

		Constante	Productiegroei (t)	Productiegroei (t-1)	Dummy*
<i>Monitor 2009</i>	coëfficiënt	-0,0148	0,1153	0,5079	-0,0088
	<i>t-waarde</i>	-2,23	1,15	4,95	-1,69
<i>Monitor 2011</i>	coëfficiënt	-0,0155	0,1367	0,5709	-0,0070
	<i>t-waarde</i>	-2,77	2,06	6,56	-1,66

* Dummy in de *Monitor 2009* beslaat de periode 2005-2006, in de *Monitor 2011* de periode 1997-2006

Vershil in ontwikkelingen per bedrijfstak

De doorwerking van de economische groei op de productie per bedrijfstak – en daaruit volgend de consequentie voor het aantal banen – is in de *Monitor 2011* herzien. Er is immers nieuwe informatie beschikbaar over de regionale productieontwikkeling in 2008, en de banengroei in 2009. Daaruit blijkt voor een aantal bedrijfstakken dat de economische crisis een andere uitwerking heeft gehad op het aantal banen dan in de *Monitor 2009* kon worden ingeschat. Tabel B.3 geeft een overzicht van de verschillen in het aantal gerealiseerde en het aantal geprognosticeerde banen tussen de *Monitoren* 2009 en 2011.

Tabel B.3 Verschil in aantal banen tussen *Monitor 2009* en *Monitor 2011*, Noord-Holland

	Vershil in aantal banen (x 1.000)					Procentueel verschil in aantal banen				
	2008	2009	2010	2015	2020	2008	2009	2010	2015	2020
Landbouw, bosbouw en visserij	-2	-1	0	1	1	-10%	-6%	2%	4%	5%
Industrie en energievoorziening	-7	-9	-11	-12	-12	-7%	-9%	-12%	-15%	-17%
Bouwnijverheid	2	5	3	2	3	2%	6%	4%	3%	4%
Handel en reparatie	-1	1	-3	-2	-4	-1%	0%	-1%	-1%	-2%
Horeca	0	5	5	6	5	0%	7%	6%	8%	6%
Vervoer, opslag en communicatie	51	53	55	55	61	31%	32%	34%	36%	38%
Financiële dienstverlening	0	-1	-3	-5	-8	0%	-1%	-4%	-7%	-10%
Zakelijke dienstverlening	-21	-3	-9	-28	-78	-9%	-1%	-4%	-11%	-28%
Overheid	0	-1	0	-5	-10	0%	-1%	0%	-8%	-16%
Gesubsidieerd onderwijs	3	6	4	10	16	4%	7%	5%	11%	17%
Gezondheidszorg en welzijnszorg	-2	-2	-5	-3	-8	-1%	-1%	-3%	-2%	-4%
Overige dienstverlening	-23	-23	-23	-20	-21	-36%	-36%	-36%	-30%	-31%
Totaal	0	29	14	-1	-55	0%	2%	1%	0%	-4%

Bron: LISA, ramingen SEO Economisch Onderzoek

Opvallend zijn de substantiële veranderingen vanaf het jaar 2008 in de verdeling van banen over de bedrijfstakken. Dit valt geheel terug te voeren op de nieuwe *Standaard Bedrijfsclassificatie* van het CBS, die door LISA in de gegevenslevering is doorgevoerd. Per saldo is het totaal aantal banen niet veranderd, maar er zijn delen van de zakelijke dienstverlening en de overige dienstverlening terechtgekomen in de bedrijfstak vervoer, opslag en communicatie. Daarnaast zijn er kleinere verschuivingen.

Door die sectorale herindeling is het lastiger om verschillen tussen bedrijfstakken te ontdekken, die worden veroorzaakt door een verschil in prognoses. Ten opzichte van de *Monitor 2009* zijn de prognoses voor de ontwikkeling van het totaal aantal banen in de agrarische sector, de bouwnijverheid, de horeca, de transportsector, het onderwijs en de overige dienstverlening gunstiger geworden. In die sectoren is de verwachte groei van het aantal banen ook op middellange termijn gunstiger dan op grond van de *Monitor 2009* werd ingeschat. Het omgekeerde geldt voor de industrie, de financiële en zakelijke dienstverlening, en de overheid. In deze bedrijfstakken zijn de prognoses voor het aantal banen in de huidige Monitor minder gunstig dan in de *Monitor 2009*.

De verschillen in prognoses tussen bedrijfstakken hebben belangrijke consequenties voor verschillen in prognoses tussen regio's, bepaald door de sectorstructuur per regio. De prognose voor het aantal banen in IJmond is minder gunstig geworden, door het relatief grote belang van de

industrie aldaar. In de Zaanstreek wordt de minder gunstige banenontwikkeling in de industrie gecompenseerd door de gunstiger ingeschatte banenontwikkeling in de bouwnijverheid en de onderwijssector. Amsterdam kent in de financiële en zakelijke dienstverlening een minder gunstige banenprognose, maar die wordt meer dan gecompenseerd door een gunstiger prognose voor de horeca en de sector vervoer, opslag en communicatie. De lagere banenprognose voor Zuid-Kennemerland wordt onder meer bepaald door een minder gunstige prognose voor de overheid. Voor West-Friesland wordt juist een gunstiger ontwikkeling verwacht dan in de *Monitor 2009*, dankzij de naar boven bijgestelde prognose in de bouwnijverheid en in de agrarische sector.

Verskil in arbeidsaanbod

Niet alleen aan de vraagkant zijn de prognoses aangepast, ook aan de aanbodkant van de arbeidsmarkt. Tabel B.4 laat het verschil in de (verwachte) omvang van de beroepsbevolking zien tussen beide monitoren. Het aanbod van arbeid in Noord-Holland zal de komende jaren naar de huidige verwachting groter zijn dan gedacht in de *Monitor 2009*. Dit komt gedeeltelijk door een sterkere groei van de potentiële beroepsbevolking, die in Noord-Holland ook hoger is dan landelijk (ook al gaat het om tienden van procenten), en gedeeltelijk door een hogere participatiegraad dan geprognosticeerd in de *Monitor 2009* – zie Figuur B.5.

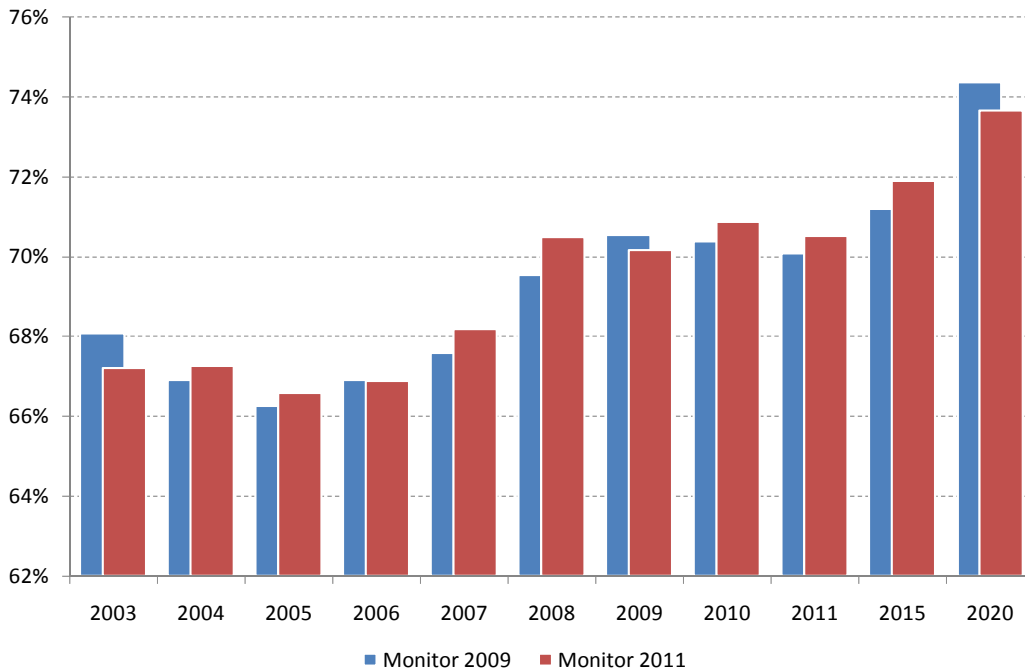
Tabel B.4 Verschil in omvang beroepsbevolking tussen *Monitor 2009* en *Monitor 2011*

	Verskil in omvang beroepsbevolking (x 1.000)					Procentueel verschil beroepsbevolking				
	2008	2009	2010	2015	2020	2008	2009	2010	2015	2020
Kop van Noord-Holland	1	1	2	0	0	1,2%	1,3%	2,1%	0,3%	-0,3%
West-Friesland	1	2	5	6	6	1,2%	2,1%	4,6%	5,7%	5,7%
Noord-Kennemerland	3	-2	0	-1	-2	2,4%	-1,6%	-0,2%	-0,8%	-1,6%
IJmond	0	-2	-2	-3	-4	0,3%	-2,1%	-2,1%	-4,5%	-4,7%
Waterland	0	0	-1	-1	-2	-0,2%	-0,3%	-0,7%	-1,7%	-2,6%
Zaanstreek	1	0	1	0	-1	1,2%	-0,6%	1,0%	0,1%	-0,9%
Amsterdam	9	0	14	27	38	2,3%	0,0%	3,3%	6,3%	8,7%
Zuid-Kennemerland	1	4	4	4	3	0,7%	3,3%	3,8%	3,7%	3,1%
Amstel-Meerlanden	0	-1	-1	0	0	-0,3%	-0,9%	-0,7%	0,1%	-0,3%
Gooi & Vechtstreek	0	-2	-3	-7	-7	-0,3%	-1,6%	-2,3%	-6,3%	-5,9%
Provincie Noord-Holland	15	-1	21	27	35	1,2%	0,0%	1,6%	2,0%	2,5%
Provincie Utrecht	10	5	11	30	41	1,6%	0,8%	1,9%	4,7%	6,1%
Provincie Flevoland	2	1	2	8	13	1,1%	0,3%	1,2%	4,1%	6,0%
Nederland	57	-46	67	-11	-412	0,7%	-0,6%	0,8%	-0,1%	-5,2%

In Figuur B.5 ligt de bruto arbeidsparticipatie in het jaar 2007 hoger dan in de *Monitor 2009*. In de vorige *Monitor* was 2007 echter ook al een realisatie. De verklaring is een tussentijdse bijstelling van de gegevens door het CBS. Die herziene hogere participatiegraad werkt door in de prognoses, waardoor het totale arbeidsaanbod in de *Monitor 2011* structureel hoger ligt dan in zijn voorganger. De daling van het arbeidsaanbod in de jaren na de crisis is in de huidige *Monitor* minder sterk dan in de *Monitor 2009*. Die daling wordt verklaard door het *discouraged worker effect*: groepen met toch al beperkte toegang tot de arbeidsmarkt haken af als de werkgelegenheid terugloopt.

Ook de daling van de bruto arbeidsparticipatie na de economische dip van de jaren 2002-2003 is aan dat effect toe te schrijven. Doordat de periode waarin de vraag naar arbeid daalt, onder de nieuwe prognoses korter is, is ook het drukkend effect op de arbeidsparticipatie minder sterk. Ook hierdoor blijft de arbeidsparticipatie gedurende de na-crisisjaren op een hoger peil dan eerder werd gedacht.

Figuur B.5 Bruto participatiegraad in de provincie Noord-Holland



Een belangrijk gevolg van een lagere groei van het aantal banen op middellange termijn en een hogere arbeidsparticipatie, is dat er minder krapte zal ontstaan op de arbeidsmarkt van Noord-Holland. Het werkloosheidsniveau komt daardoor op middellange termijn wel hoger uit dan eerder gedacht.

De verschillen in prognoses tussen de regio's binnen de provincie Noord-Holland in Tabel B.4 zijn vooral toe te schrijven aan een aanpassing van de verdeling van de beroepsbevolking over de regio's. In de *Monitor 2009* werd uitsluitend uitgegaan van de bevolkingsprognoses van het CBS, in de *Monitor 2011* is gebruik gemaakt van de nieuwste bevolkingsprognoses van het CBS voor de provincie, gecombineerd met de verdeling van de beroepsbevolking over de regio's volgens de provincie Noord-Holland. De ontwikkeling van de arbeidsparticipatie tussen de regio's verschilt minder sterk.